

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI
AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT ÜNİVERSİTESİ
TÜRK DÜNYASI İKTİSAT FAKÜLTESİ
TURİZM VE OTELCİLİK

LİSANS BİTİRME TEZİ

STRATEJİ YOL HARİTASI KAPSAMINDA BÖLGESEL
TURİZMİN GELİŞTİRİLMESİ: SAĞLIK TURİZMİ ÖRNEĞİ

Hazırlayan
Teymur MÜSEYİBOV
1517.03019

BAKÜ 2019

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI
AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT ÜNİVERSİTESİ
TÜRK DÜNYASI İKTİSAT FAKÜLTESİ
TURİZM VE OTELCİLİK

LİSANS BİTİRME TEZİ

STRATEJİ YOL HARİTASI KAPSAMINDA BÖLGESEL
TURİZMİN GELİŞTİRİLMESİ: SAĞLIK TURİZMİ ÖRNEĞİ

Hazırlayan

Teymur MÜSEYİBOV

1517.03019

Danışman

Öğr.Gör. Vasif ALİYEV

BAKÜ 2019

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ

Kafedra “İqtisadiyyat və İşlətmə

TƏSDİQ EDİRƏM

“__” _____ 2019

BURAXILIŞ İŞİ ÜZRƏ VERİLMİŞ TAPŞIRIQ

“Türk Dünyası İqtisad” fakültəsinin Turizm və Otelçilik (Turizm və Otelçilik) ixtisası üzrə

təhsil alan tələbəsi

Teymur Müseyibov Vilayət oğlu

(adı, soyadı, atasının adı)

Diplom işinin rəhbəri

m. Vasif Əliyev Zirəddin oğlu

(adı, soyadı, atasının adı, elmi adı və dərəcəsi)

1. İşin mövzusu: Strateji Yol Haritası Kapsamında Bölgesel Turizmin Geliştirilmesi: Sağlık Turizmi Örneği

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti tərəfindən təsdiqlənsin

“__” _____ 2019 il

No

2. Tələbənin sona yetirdiyi işin kafedraya təhvil müddəti: 8 ay

3. İşin məzmunu və həcmi (izahı, hesabı və eksperimental hissəsi, yeni təhlilə ehtiyacı olan müəssisələr) Özet, Giriş, Birinci bölüm, İkinci bölüm, Üçüncü bölüm, Sonuç, Kaynakça

4. Buraxılış işi üçün lazımı materiallar

DÖKME, Sema, (2016), Sağlık Turizmi Açısından Adana İlinin İncelenmesi ve Sağlık Çalışanlarının Medikal Turizm Faaliyetlerine Bakış Açısı: Bir Hastane Örneği, Kahramanmaraş Sutçü İmam Universiteti Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş

ONGUN, Burcu, (2013), Turizm ve Sağlık Turizmi (Denizli Örneği), Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

TUBAN, Berkan, (2019), Bir Alternatif Turizm Türü Olarak Yamaç Paraşütü: Uçmaktare Üzerine Bir Çalışma, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi

İÇÖZ, Onur, (2009), "Sağlık Turizmi Kapsamında Medikal (Tıbbi) Turizm ve Türkiye'nin Olanakları", Journal of Yaşar University, 4(14), ss. 2257-2279

TENGİLİMOĞLU, Dilaver, (2013), Sağlık Turizmi, Siyasal Kitabevi, Ankara

ALBAYRAK, Aslı, (2013), Alternatif Turizm. Ankara: Detay Yayıncılık.

BOZOĞLU, Ergün, NAHARCI, İlkin, (2009) Ayrıntılı Geriatrik Değerlendirme, 8. Ulusal Geriatri Kongresi 29 Ekim-1 Kasım Fethiye, Muğla

AVCIKURT, Cevdet, (2003), Turizm sosyolojisi. (1. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.

ALBAYRAK, Aslı, (2011), Tüketicilerin Alternatif Turizm Türlerini Satın Alma Davranışlarını Etkileyen Faktörler, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Aile Ekonomisi ve Beslenme Anabilim dalı Doktora Tezi, Ankara

İSLAMOĞLU, İzzet, İMAMOĞLU, ALİ ve ÇAVUŞOĞLU, Gül, (2014),“Verçenik Yaylası'nın Alternatif Turizmi ve Rekreatif Faaliyetlerinin Belirlenmesi”. International Journal of Science Culture and Sport, 2: 271-282.

KOZAK, Meryem. ve BAHÇE, Akoğlan, (2012), Özel İlgi Turizm. (2. b.) Detay Yayıncılık: Ankara

KİREMİT, Aysun, Şebnem, (2008), Turizmin Gelişiminde Bir Alternatif Olarak Medikal Turizm: Bir Sağlık Kuruluşunda Araştırma, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara

5. Qrafik materiallarının siyahısı dəqiq göstəricilərlə (vacib cədvəl, çertyojlar, yaxud qrafiklər, nümunələr və s.) 6 cədvəl

6. Buraxılış işi üzrə məsləhətçinin soyadı, adı, atasının adı, elmi adı və dərəcəsi (diplom işinin ona aid olan hissəsini göstərməklə) m.Gülnar Mirzəyeva İsmayıl

7. Buraxılış işinin təqdimi üzrə təqvim planı:

Sıra No	İşin hissələrinin adı (yerinə yetirilmə)	Qurtarma faizi İşin müddəti	yerinə yetirilməsi	

plan	faktiki
üzrə	

1. Bölüm (Ekim 2018 – Ocak 2019)
2. Bölüm (Şubat 2019 – Nisan 2019)
3. Bölüm (Mayıs 2019)

Buraxılış işinin rəhbəri _____
imza

Məsləhətçi _____
imza

Tapşırığı imza üçün qəbul etdim _____
(tələbənin imzası)

Tapşırığın qaytarılması tarixi “ ____ ” May 2019-ci il

Qeyd 1. Buraxılış işi üzrə verilmiş tapşırıq 2 nüsxədən ibarətdir. Nüsxənin biri tələbəyə verilir, ikincisi kafedrada qalır.

2. Hazırlanmış buraxılış işini tapşırıqla birlikdə tələbə DAK təqdim edir.

BURAXILIŞ İŞİNİN PLANI

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ALTERNATİF TURİZM KAVRAMI VE ALTERNATİF TURİZM ÇEŞİTLERİ

- 1.1. Alternatif Turizm Kavramı
- 1.2. Alternatif Turizmin Ortaya Çıkış Nedenleri
- 1.3. Alternatif Turizm Türleri
  - 1.3.1. Kültür Turizmi
  - 1.3.2. Kongre Turizmi
  - 1.3.3. Golf Turizmi
  - 1.3.4. Etkinlik Turizmi
  - 1.3.5. Rekreasyon Turizmi
  - 1.3.6. Eko-Turizm
  - 1.3.7. Kış Turizmi ve Dağcılık
  - 1.3.8. Kırsal Turizmi
  - 1.3.9. Sağlık Turizmi

İKİNCİ BÖLÜM

2. Sağlık Turizmi Kavramı ve Çeşitleri

- 2.1. Sağlık Turizmi Kavramı
- 2.2. Sağlık Turizminin Fayda ve Zararları
- 2.3. Sağlık Turizminin Çeşitleri
  - 2.3.1. Medikal
  - 2.3.2. Termal
  - 2.3.3. İleri Yaş ve Engelli Turizmi
  - 2.3.4. Spa ve Wellness

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. STRATEJİ YOL HARİTASI KAPSAMINDA BÖLGESEL TURİZMİN GELİŞTİRİLMESİ: SAĞLIK TURİZMİ ÖRNEĞİ

3.1. Stratejik Yol Haritası

3.2. Stratejik Yol Haritası Kapsamında Sağlık Turizmi

3.3. Metodoloji

3.3.1. Araştırmanın Amacı

3.3.2. Araştırmanın Yöntemi

3.3.3. Araştırmanın Bulguları

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

5. KAYNAKÇA

ÖZET

Turizm, günümüzde gelişmekte olan sektörlerin en tepe noktasında yer alıyor. Bunu turizmin getirdiği para katkısına veya bünyesinde bulundurduğu ve giderek de daha da artan çalışan sayısına bakarak kolayca tespit etmek mümkün. Turizmin, turistik faaliyetde bulunan insanların sürekli değişen isteklerini tatmin ede bilmek için yeni çeşitleri yaranmıştır. Zamanla çöhalan bu çeşitler günümüzde alternatif turizm çeşitlerini yaratmıştır. Tezin başlıca konusu olan sağlık turizmde bu alternatif turizm çeşitleri arasında yer almaktadır. Tezde sağlık turizmi hakta geniş ve kapsamlı bir şekilde bilgi verilmiştir. Sağlık turizmi hakkında yazar ve araştırmacıların yazıları incelenmiştir. Tez üç bölümden oluşmaktadır. Tezin birinci bölümünde alternatif turizm çeşitleri hakkında geniş bir şekilde bilgi verilmiştir. Alternatif turizm çeşiti olan sağlık turizmi ikinci bölümde ele alınmış ve sağlık turizmi ile ilgili kapsamlı bilgi verilmiştir. Araştırma kısmı olan üçüncü bölümde stratejik yol haritası hakta genel bilgiler verilmiş ve sağlık turizmi ile ilgili hedefler baz alınarak Azerbaycan devlet Turizm Agentliyinde yöneticilerle mulakat yapılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgularla Azerbaycandaki sağlık turizminin durumu ortaya çıktığına ve sağlık turizminin Azerbaycan ekonomisine katkı sağlamak için geliştirilmesine yönelik önerilerin bulunduğuna inanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Alternatif Turizm, Sağlık turizmi, Stratejik Yol Haritası

İÇİNDEKİLER

TUTANAK	Ошибка! Закладка не определена.
ÖZET	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	x
KISALTMALAR LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ALTERNATİF TURİZM KAVRAMI VE ALTERNATİF TURİZM ÇEŞİTLERİ

1.1. Alternatif Turizm Kavramı	3
1.2. Alternatif Turizmin Ortaya Çıkış Nedenleri.....	5
1.3. Alternatif Turizm Türleri	6
1.3.1. Kültür Turizmi.....	7
1.3.2. Kongre Turizmi	9
1.3.3. Golf Turizmi.....	10
1.3.4. Etkinlik Turizmi	10
1.3.5. Rekreasyon Turizm	12
1.3.6 Eko-Turizm	13
1.3.7. Kış Turizmi ve Dağcılık	16
1.3.8. Kırsal Turizm	16
1.3.9. Sağlık Turizmi.....	17

İKİNCİ BÖLÜM
SAĞLIK TURİZMİ KAVRAMI VE SAĞLIK TURİZMİ
ÇEŞİTLERİ

2.1. Sağlık Turizmi Kavramı	18
2.2. Sağlık Turizminin Fayda ve Zararları	23
2.3. Sağlık Turizminin Çeşitleri.....	25
2.3.1. Medikal Turizm.....	29
2.3.2. Termal Turizm.....	31
2.3.3. İleri Yaş ve Engelli Turizmi	35
2.3.4. Spa Wellness	40
2.4. Dünya’da Sağlık Turizmi	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

STRATEJİ YOL HARİTASI KAPSAMINDA BÖLGESEL
TURİZMİN GELİŞTİRİLMESİ: SAĞLIK TURİZMİ ÖRNEĞİ

3.1. Stratejik Yol Haritası.....	42
3.2 Stratejik Yol Haritası Kapsamında Sağlık Turizminin Değerlendirmesi	47
3.3 METODOLOJİ.....	51
3.3.1. Araştırmanın Amacı	51
3.3.2. Araştırmanın Yöntemi	51
3.3.3. Araştırmanın Bulguları	52
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	56
KAYNAKÇA.....	58

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Etkinliklerin Gelişmesini Sağlayan Faktörler.....	11
Tablo 2: Sağlık Turizmini etkileyen Faktörler.....	21
Tablo.3: Sağlık Turizminde Sunulan Sağlık Hizmet Kategorilerinin Özellikleri.....	26
Tablo 4: Sağlık Hizmetlerinin Sınıflandırılması.....	29
Tablo.5: Stratejik Yol Haritası Kapsamında Yapılacak İşler Üzere Beklenen Sonuçlar.....	45
Tablo 6: Mülakat Sonuçları.....	52

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla

BDB : Bağımsız Devletler Birliği

GİRİŞ

Sağlık turizmi zaman geçtikçe gelişen ve turistlerin ilgisini çeken alternatif turizm çeşitlerinden biridir. İnsanlar kendi ülkelerinde bir çok sebepten tedavi olmaktan kaçınmaktadır. Bu sebepler, uzman doktorların yeteri kadar olmaması, tedavinin oldukça pahalı olması, gelişmiş araç-gereçlerin bulunmaması, kendi ülkelerinde insanlara tedavi olmak için sıranın gelmemesi gibi bir çok önemli nedenlerden dolayı insanlar tedavi olmak için yabancı ülkelere gitmektedirler. Yabancı ülkelerde kendi ülkelerindeki dezavantajlardan kurtulmasına ek olarak döviz getirdiği için turist gibi bakılır ve memnun kalması için ihtiyaç ve gereksinimleri karşılanır. Tedavi olmak için giden hasta tedavi sonrası gezilerde ve ya turistik faaliyetlerde bulunduğundan yabancı ülkede tedavi olmaktan daha çok memnurluk duyar. Bu yüzden sağlık turizmi tüm dünyada hızla büyümektedir. Bu büyüme ülkelerin kendi aralarında rekabete girmesini sağlıyor ve bu rekabet ülkelerin sağlık hizmetlerini daha da geliştiriyor. Tıp sektöründe Almanya, Amerika, Hindistan, Türkiye, ABD, Kore gibi ülkeler daha ön sıra da gelmektedirler.

Azerbaycan'da sağlık turizminin bu günkü konumu hiçde iyi değildir. Doktorların güncel eğitim sürecinden geçmemesi, gelişmiş araç-gereçler kullanmaması sonucu ülkede uzman doktor bulmak iyice zorlaştı. Doktorların son zamanlarda yaptıkları yanlışlar ve gitdikce artan yolsuzluk durumları ülkemizin sağlık hizmetinin durumunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Sağlık hizmetlerinin durumunun ülkede bu kadar kötü durumda olması sağlık turizminde etkilemektedir. Azerbaycana sağlık turizmi için gelen turistler yalnız termal sağlık turizmi çeşitinden yararlanmaktadır. Diğer sağlık turizmi çeşitlerinden yararlanmak için

Ülkemize turist gelmemekte, hatda ülkemizden diğer ülkelere gitmekle yerli nüfus sağlık ihtiyaını karşılamaktadır. Stratejik yol haritası hazırlanarak bu tür negatif olayların son bulmasına çalışılmaktadır.

Tez  bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, alternatif turizm çeşitlerinden olan kültür, kongre, golf, etkinlik, rekreasyon, eko-turizm, kış turizmi ve kırsal turizm kavramlarından genel olarak bilgi verilmiştir. İkinci bölümde, sağlık turizmi kavramı, sağlık turizminin ekonomideki yeri, sağlık turizminin fayda ve zararları, sağlık turizminin eşitleri ve dünyadaki yeri hakkında geniş bir Şekilde bilgi verilmiştir.

Tezin nc bölümünde stratejik yol haritası, stratejik yol haritası kapsamında sağlık turizmi hakta bilgi verilmiş ve mulakat yöntemi kullanarak konuyla ilgili araştırma yapılmıştır. Araştırmanın amacı, yöntemi, bulguları hakta bilgi verilmiş, sonuç ve önerilerde sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

ALTERNATİF TURİZM KAVRAMI VE ALTERNATİF TURİZM ÇEŞİTLERİ

1.1. ALTERNATİF TURİZM KAVRAMI

Dünyada insanların parasal durumlarının yükselmesi, nüfusun eğitim düzeyinin yükselmesi, tatil aralıklarının uzatılması, ülkelerarası entegrasyon ve bunun gibi birçok nedenler toplumun yıllarca alıştığı turizm çeşitlerinden farklı turizm çeşidine yönelmesine neden olmuştur. Yaranan turizm çeşitleri alternatif turizm adını almıştır. Alternatif turizm yeni ve farklı turistik alışkanlıkları seçerek yaratılmış bir turizm dalıdır. Alternatif turizmin hedeflerinden biri günümüzün turist isteklerine ayak uydurmak, bir diğeri ise turistik bölgenin kapasitesini en verimli şekilde kullanarak sosyal durumu iyileştirmek, kültürel ve ekonomik getirileri artırmaktır (Albayrak, 2011).

Turizm çağdaş devrimizde çok hızlı ve geniş şekilde büyüyen sektörlerden en önde gelenlerdendir. Bu büyümeni turistik ürünlerin ve alanların farklılaştırılması oluşturmaktadır. Turizm faaliyetlerindeki talebin yoğunluğunu yılın talep az olan diğer aylarına da aktarmak ve gelen yabancı döviz miktarını artırmak için alternatif turizm gerekmektedir (Oktayer ve diğeri., 2007).

İnsanların yaşam şartlarının, sosyal ve ekonomik durumlarının gelişmesi; kentleşmenin ve iş hayatının yaratmış olduğu stres, sorun ve problem gibi nedenlerle turistler eskiden daha çok tercih edilen ve yaz aylarına sıkıştırılmış deniz, kum, güneş üçlüsünün yerine alternatif turizm çeşitlerini denemeye başlamışlardır (Öztürk ve Yazıcıoğlu, 2002).

Tarihsel turizm, eski turizm ve yerel turizmin negatif yönlerini minimize etmek maksadıyla alternatif turizme yer verilmiştir. Alternatif turizm farklı ve garip turizm deneyimlerinin bir araya toplanmasıyla yaratılmış bir turizm dalıdır. Klasik turizmden daha değişik bir çeşidin pazarlanmasını kapsayan turizm alternatif turizmi oluşturmaktadır. Uluslararası çerçevede ortaya çıkan bu değişimler bireylerin alternatif turizm türlerine doğru kaymasına, güneş, kum, deniz üçlüsü yerine aksiyon, heyecan, eğitim ve bunun gibi turizm türlerine doğru yöneldiğini açıklamaktadır (Yeşiltaş ve Öztürk, 2008).

Şimdiye kadar gerçekleşmiş olan turizm aktiviteleri ve turizm hareketlerinin eksik taraflarını yok etmek, turizme yararı dokunacak yeni turistik ürünler yaratmak ve geliştirmek için deniz, kum, güneş turizmine alternatif olarak geliştirilen, bölgelerin turistik alanlarını en verimli şekilde kullanarak parasal katkıyı üst düzeye çıkaran turizm çeşidine alternatif turizm denilmektedir. Günümüzdeki duruma bakıldığında kitle turizminin kendileri ile birlikte getirdikleri sorunları çözme ve sürdürülebilir turizm ortamı yaratmada alternatif turizmin rolü oldukça boyükdür. Günümüzün dünyasında artık ülkeler kitle turizmine alternatif olacak turistik membaraları bulmaya ve şimdiki kapasitelerini artırma yolunda çalışmalara başlamışlardır. Şimdiye kadarki çalışmaların sonucunda ve yeni turist isteklerinin de katkısıyla artık pek çok alternatif turizm nevlerinden söz etmek mümkündür (Albayrak, 2013).

Bir başka yaklaşımla yaklaşarsak konuya görürüzki turistik faaliyetlerde bulunan insanların eğilimlerinde eski zamanla kıyaslamada çok değişmiştir. Önceden insanların yalnız tatil olarak bildiği turizm faaliyetleri, günümüzde daha anlamlı ve heyecanlı deneyimleri tade bileceyi, turistik faaliyetde bulunanların tatil, öğrenme ve bireyin

kendisini geliştirmesi ile sonlanan turizm çeşitlerine gidilmeye başlanmıştır. Bu sebepten turist isteklerini karşılaya bilmek için seyahat acentaları ve tur operatörleri turizm alanında çeşitli turistik etkinlikler içeren; golf turizmi, rekreasyon turizmi, kış turizmi, spor turizmi, macera turizmi ve başka benzeri turizm aktivitelerini sunmaya başlamışlardır. Bireylerin değişen ve çoğalan bu isteklerinin sebebi turistik faaliyetde bulunan bireylerin deyişen tatil eğilimleridir (Yıldız ve Kalağan, 2005).

Alternatif turizm etkinlikleri turistik faaliyetlerde bulunan insanların hayatlarını direk olarak etkileyebilme gücüne sahiptir; sebep ise bu etkinliklerin turistlerin bilgi sahibi olma ve kendilerini geliştirme gibi isteklerini hayata geçirmeye yardımcı olmasıdır. Daha çok alternatif turizm faaliyetlerinde bulunan bireyler, tesadüfen alternatif turizm faaliyetleri yapan bireylerden farklı inançlara ve algılama gücüne sahiptirler (Burton, 1998: 757).

Yapılan tanımlardan ortak sonuç çıkartarak alternatif turizmin, günümüzün insanları için vazgeçilmez turizm türü olduğunu, insanların gelişmesine ve turizm olayından daha verimli, daha tatmin şekilde faydalanmasına yardımcı olduğu görölmüşdür.

1.2. Alternatif Turizmin Ortaya ıkış Nedenleri

Yapılan denetlemelerde büyük yararları görölen alternatif turizm çeşitlerine oldukca çok ilgi gösterildiği ve daha çok önemsenmeye başlanıldığı görölmüşdür. Bu araştırmada alternatif turizm çeşitleri ve 3S(kum-deniz-güneş) olarak bilinen turizme yönelimlerde şöyle bir veri elde edilmiştir: 2002`de 3S turizmine katılanlarının sayı % 62 olurken, 2004`de % 39 olarak % 23 düşüş yaşamıştır. Kültürel aktivitelerin yüzdesi ise 2002 yılında % 11 yükselerek % 12`den % 23`e çıkmıştır.

Sağlık turizminde ise % 3.7`den % 7`e yükselmiştir. Yapılan bu araştırmada hafta sonu turizm aktiviteleri %4 yükselerek % 2`den % 6`ya çıkmıştır. Oranlardaki değişimler dünya genelinde de görülmüştür.Bu oranlar turizm faaliyetinde bulunan insanların alternatif turizme yöneldiğini açıklamaktadır. Kısacası GDK diye bilinen(güneş,deniz,kum) tarihi üçlünün yerini 3E diye anılan (eğlence,eğitim,heyecan) turizm çeşiti zamanla almaktadır (Yeşiltaş ve Öztürk, 2008:5).

Alternatif turizmin ortaya çıkış nedenleri (Hacıoğlu ve Avcıkurt, 2008:9):

- Turizm membarlarının giderek azalması ve kalitelerinin bozulması,
- Sürdürülebilir turizm kavramının yaranması,
- Turizmin yılın diğer aylarına da dağılması anlayışının gelişmesi,
- Tüketicilerin 3S (deniz,kum,güneş) turizminden sıkılması,
- Kullanıcılara yönelik çeşitli isteklere,heyecanlara müracaat eden tatil imkanlarının yaratılması,
- Bireylerin dinlenme ve turizm kavramına ait beklentilerinin değişmesidir

1.3. Alternatif Turizm Türleri

Alternatif turizm çeşitlerinin Azerbaycan da en geniş yayılmış çeşitleri aşağıdakilerdir (TUBAN, 2019: 8).

- Kültür Turizmi
- Kongre Turizmi
- Golf Turizmi
- Etkinlik Turizmi
- Rekreasyon Turizmi
- Eko-Turizm
- Kış Turizmi

- Kırsal Turizmi
- Sağlık turizmi

1.3.1. Kültür Turizmi

Yeni kültürleri görme, tanıma ve öğrenme arzusuna dayanan kültür turizmi geçmişin kültürlerini anlamak için bireylerin kendi medeniyeti ile medeniyetlerinin diğer toplumların medeniyetlerinede açık olan taraflarının bağdaştırılması alakalı turizm faaliyetlerinin hepsini kapsamaktadır (Aksu ve Kayabalı, 2006:32). Kültür turizmi, bireylerin kültürel bir eksikliğidir. Bireylerin zengin bölgeleri görmek istemesi, gitdikce yok olan ya da değişen hayat şekillerini görmek, öğrenmek ve medeni değerleri bir hatıra olarak düşünerek koruma maksadıyla gerçekleştirdikleri turistik faaliyetlerdir kültür turizmi (Avcıkurt, 2003: 10).

Kültür kavramının özellikleri nedeniyle, çoğu yerli ve yabancı turist de, farklı gruplara ait farklı yörelerin kültürlerini görme, tanıma ve seyahat etme isteği yaranmaktadır. İnsanların kendi kültürlerinden başka yabancı toplumların kültürlerinede ilgi duydukları görülmektedir. İnsanların bu değişik kültürleri görmek ve tanımak için yaptıkları konaklamalar ve diğer turistik faaliyetler kültür turizmi çerçevesinde değerlendirilmektedir (Arınç, 2002:101). McCain ve Ray (2003:714) ne göre; Değişik medeniyetleri tanıma isteğinin bireyleri eskiden seyahat etmeye yönelttiğini, bilinen en eski turizm faaliyetinin de Romalıların Nil Nehri'ne düzenledikleri kültür turları olduğunu bildirmiştir.

Kültür turizmi ile anlatılmak istenen, güncel kültürün devam etmesidir. Başka bir deyişle, bir grup turistin yaşam biçiminin o anki var olan şartlar altında yabancılar tarafından deneme yapıldığını göstermektedir. Kültür turizminin turistik faaliyette bulunanlar yönünden tercih edilmesi için

kullanıcıların ilgisini çekerek, özen uyandıra bilecek, tatmin olacakları bir deneyim yaratılması ve arz edilmesi gerekmektedir. Gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerine katkı sağlamak amacı ile sahip oldukları medeni değerleri turistlere sunarak, ülkelere gelecek turistlerden ekonomilerine katkı sağlanması istenilmektedir. Bu duruma göre kültür turizminin yaranmasında etkili olan faktörlerden birisidir (Caffyn ve Lutz, 1999:213).

Bireylerin kendi medeniyetlerini ve ya kendi medeniyetleri haricinde medeniyetleri görme ve tanıma istekleri, medeni ve tarihi zenginlikleri bire bir görebilmek, bilgilenmek, öğrenmek ve farklı zamanlara ait medeniyetler boşluğunda mükaiseler yürüte bilmek turizm faaliyetini bir başa esas etmen durumuna getirir. Şu hususlarla beraber bir devletin malik olduğu halk ilimi olan folklor zenginlikleride ülkede turizmin gelişerek kök atması çok önem taşımaktadır (Akat, 2000:15).

Kültür turizmi, insanların değişen turistik faaliyet meyillerini beklentileriyle beraber gün geçtikçe artırmaktadır. Bireylerin artık daha değişik ve daha orijinal mekanları ziyaret etme heves ve eğilimleri, kültürel yerlere yapılan seyahatler artışa sebep oluşturmaktadır. Bireylerin seyahat süresince kültürel yönde bulgu kazanma isteği içinde bulduklarından, medeni turizm zamanla büyüme göstermektedir (Tuban, 2019: 10).

Bireylerin kendi medeni değerlerini ya da çeşitli medeni değerleri tanımak, bilmek ve birikimleri artırmak amacıyla turistik faaliyetde bulunmaları, turizme artı yönde etki yaratmayı hedeflemektedir. Turistlerin bilgi ve eğitim seviyelerinde yaranan yükselme meyiline bağlı olarak turistik faaliyet eğilimlerinde artma olduğunu diye biliriz. Bu sebepten yapılan literatür araştırmalarına göre bireylerin eğitim düzeni ile

kültür turizmine katılma arasında yakın ilişki olduğu görülmüştür. İnsanların eğitim düzeyinin artması turistik faaliyetde bulunma oranlarını oldukça artırdığı görülmektedir. Buna neden eğitim seviyesi artan kişiler dünyanın değişik yerlerini görme, farklı kültürleri tanıma ve inceleme amacıyla turistik faaliyetde bulunurlar (Tuban, 2019: 10-11)

1.3.2. Kongre Turizmi

Kongre turizmi; İnsanların ikamet ettikleri ve iş yerleri dışında uzman oldukları sahalarda ve mesleklerde bilgi paylaşımı maksadıyla toplanmalarından dolayı oluşan seyahat konaklama, olay ve ilişkilerin tümüdür. yani kongre, sempozyum, çalıştay gibi amaçlarla gerçekleştirilen turizm şeklidir. Genellikle son zamanlarda tüm dünyada inkişaf eden alternatif turizm çeşitlerinden biri de kongre turizmidir. Her kongre bir turistik faaliyet oluşturmaktadır.Kongre turizmi ulusal ve uluslararası alandaki çok yönlü ve etkin gelişmelerin bir sonucu olarak zaman geçdikçe gelişmektedir. Çünkü bilgi alışverişi ve taze bilgilerin derlenerek yorumlandırılması, sıkı ulusal ve uluslararası toplumsal bağlantılar gerekmektedir. Bu yüzden bu turizm türü katılımcılarının gerçekleştirdikleri faaliyetlerde turizmin genel tanımı ile örtüşmektedir. Kongrelerin turizm başlığı altında ele alınma nedenide. Kongre turizmi, insanların bilgi alış verişi yapma maksadıyla aynı alanda toplanmasından yaranan, geceleme, yeme-içme, toplantı ve eyence faaliyetlerinin tamamıdır. Kongre ve toplantılar turizm alanında büyük bir konuma sahiptir. Buna sebep turizmin en büyük problemlerinden olan mevsimlik dalgalanmadan tesirlenmemesidir. Kongrelerin ve toplantıların yılın tüm aylarında yapılabilmesi yöreye ve ülkelere önemli faydalar sağlamaktadır. (Tuban, 2019: 10-11).

1.3.3. Golf Turizmi

Golf zaman geçdikce daha çok kişinin ilgisini çeken, hızla büyüyen ve izleyicilerine zevk veren spor dalı olarak bilinmektedir. Golf benzeri boş zamanları değerlendirmeye yönelik sportif aktiviteler turizm sektöründe giderek meşhurluk kazanmaktadır. Bu sebeptende turistik merkezler monoton yaşamdam uzaklaşmak, sportif faaliyetlere katılarak tatillerini ve hafta sonlarını şen halde geçirmek isteyenleri merkeze çekmek için sportif aktiviteler hizmeti vermektedir (Tuban, 2019:17).

1.3.4. Etkinlik Turizmi

Günümüzde bireyler farklı seyahat motivasyonlarına sahiptirler. Bunlar genel olarak; eğlenme, dinlenme, fiziksel ve psikolojik olarak yenilenme, yaşadığı yer dışında farklı yerler görme, tarihi ve medeni yöreleri ziyaret etme, farklı insanlarla tanışma, spor yapma ve heyecan arama gibi motivasyonlardır Kültür turizminin bir çeşidi olan etkinlik turizmi, turizm endüstrisinde hızla gelişmiş ve turizmi geliştirme ve pazarlama stratejisinin önemli bir parçası haline gelmiştir (Crompton ve McKay, 1997: 429; Arcodia ve Robb, 2000: 58; Tassiopoulos, 2005: 4).

Etkinlik turizmi çekim yaratmak için aktivitelerin inkişaf etdirilmesi, planlanması, pazarlanması ve hazırlanması olarak tanımlanmaktadır. Etkinlik turizmi, destinasyonun doğal ve kültürel kaynaklarının canlandırılması, bölge imajının planlaması ve geliştirilmesi ve destinasyonun pazarlanmasını sağlamaktadır (Getz, 1997: 16; Kozak ve Bahçe, 2012: 160).

Etkinlik turizmi, dünyada meydana gelen değişimler nedeniyle ortaya çıkan turizm pazarının hızla büyüyen türlerinden birisidir. Yapılan araştırmalar, etkinlik turizminin gelişmesinde yaş, teknoloji ve harcanabilir gelir artışının en etkili unsurlar olduğunu göstermektedir.

Tablo 1`de görüldüğü üzere etkinliklerin gelişmesi dört temel faktöre bağlıdır. Bunlar; demografik özelliklere bağlı değişim, teknolojiye bağlı değişim, harcanabilir gelirden ortaya çıkan değişim ve zamana bağlı değişimdir (Goldblatt, 2000: 4; Etiosa, 2012).

Tablo 1. Etkinliklerin Gelişmesini Sağlayan Faktörler

Değişim Konusu	Geçmiş	Şimdi
Demografik Özelliklere Bağlı Değişim	Genç Kitle	Yaşlı Kitle
Teknolojiye Bağlı Değişim	Düşük Teknoloji	Yüksek Teknoloji
Harcanabilir Gelirdeki Artışa Bağlı Değişim	Sınırlı Gelir	Sınırsız Gelir
Zaman Bağlı Değişim	Tanımlanmış Zaman	Tanımlanmamış Zaman

Kaynak: (Goldblatt, 2000: 4)

Etkinlik turizmi, etkinliğe katılacak olan katılımcı sayısını maksimuma çıkarmak amacıyla etkinlikle ilgili temel çekiciliklerin kullanılması, özel olayların planlanması, geliştirilmesi ve pazarlanmasıdır (Stokes, 2008: 258). Planlanan bu kültürel etkinlikler doğrultusunda turizmde arz ve talebin ne derecede etkilendiği bilinmektedir. Çok iyi planlanan bir etkinlik, ülke pazarlanması ve tanıtımı açısından önemli bir katkı sağlamaktadır. Örnek olarak, Cannes Film Festivali dünyanın her yerinde bilinmekte ve binlerce sanatçı, gazeteci ve izleyicinin katılması, festival adına yapılan en güzel tanıtımdır (Kozak ve Bahçe, 2012: 160).

Yapılan her etkinlik eşsizdir, büyük bir emek ve çaba ile gerçekleştirilmektedir. Etkinliklerde, etkinliğin yapıldığı yer, etkinlikte görev alan insanlar ve yönetim sistemleri arasındaki ilişkiler ve uyumlu çalışmalar önemlidir. Etkinliklerin hiçbiri birbirine benzememekte ve etkinliğe katılan katılımcılara farklı deneyimler sunmaktadır. Etkinlik

gerçekleştirilen destinasyonda bulunmak, etkinlik ortamını paylaşmak ve orada bulunan katılımcılara o bölgeyi anlatmak ziyaret kararını etkileyen önemli faktörlerdir (Getz, 2008: 404).

1.3.5. Rekreasyon Turizm

Günümüz çağında sanayileşme, şehirleşme ve nüfus artışı çevremizde her geçen gün yeşil alanların azalmasına neden olmaktadır. Bu yetersiz çevre durumu karşısında insanların rekreasyon ihtiyaçları giderek çoğalmaktadır. Günümüzde pek çok yaygın duruma gelen rekreasyon kavramı artık gelişmiş toplumlarda günlük yaşam tarzı haline gelmiştir. Ayrıca teknolojinin gelişimi, çalışma saatlerinin kısalması ve toplumdaki eğitim ve kültür düzeyinin gelişmesi de bu faaliyeti desteklemektedir. Latince *recreatio* sözcüğünden gelen rekreasyon kelimesi yenileme, yeniden yapma anlamına gelmektedir. Türkçe'de karşılığı boş zamanların değerlendirilmesi olarak kullanılır. Rekreasyon, insanların çalışma saatleri dışındaki boş zamanlarında gerçekleştirdikleri faaliyetlerdir. Basitçe tanımlanan rekreasyon, boş zamanlarında birey tarafından seçilen ve takip edilen deneyimler ve etkinliklerdir. Turizm ve rekreasyon tanımları boş zaman, eğlence gibi durumları nedeniyle hep güçlü bir ilişki içindeler. Lakin birbirinden farklı kavramlardır. Turizm kavramının temelinde tüketicinin sürekli ikamet ettiği yerden uzağa seyahat varken, rekreasyon faaliyetinde bu tür mecburiyet yoktur (Meriç ve Bozkurt, 2017: 156). Rekreasyonel faaliyetlerin mekan ve zaman dilimi zorunluğu yoktur, kısa süreli hatta birkaç saatlik bile olabilmektedir. Rekreasyonel etkinliklerde mesafeler sınırlanmıştır, genellikle yakın mesafeler tercih edilir, bazen de yürüme mesafesinde olması üstün sayılır. Gelişmekte olan ülkelerde rekreasyonel faaliyetler daha çok denize veya göle girmek, balık tutmak ve benzeri olaylardan oluşuyorsa gelişmiş ülkeler bu faaliyetleri

daha çok insanın katılabileceği, faaliyet çeşitliliğinin fazla olduğu ve yüksek yatırımlarla gerçekleşen bir sanayi haline getirmiştir (Kervankıran ve Eryılmaz, 2014: 83-84). Genel olarak rekreasyonel etkinlikler açık havada yapıldığından çevre faktörü çok önemlidir. Rekreasyonel turizmin gelişmesi çevrenin giderek bozulmasına neden olmaktadır. Bu da çevrenin fauna ve florasını olumsuz yönde etkilemektedir. Rekreasyonel faaliyetlerin yapılacağı alanlarda doğal çevre unsurları dikkate alınmalı ve çevrenin zarar görmemesi veya çevreye verilen zararın minimuma indirilmesi için taşıma kapasitesinin önceden saptanması gerekir. Oluşturulan bütün rekreasyonel etkinlikler doğanın bir parçası olarak planlanmalı ve çevrenin sürdürülebilirliği önemle sağlanmalıdır. Bir takım kurallar ve düzenlemeler, bu olumsuz etkiyi azaltmanın en büyük yolu değildir. Bu gereksiz etkinin olduğu zamanların çoğu basit bilgi eksikliğinden kaynaklanmaktadır (Çelik ve Meriç, 2017: 303-304).

Rekreasyonel ve turistik faaliyetlerin hem doğal hem de biyolojik olarak olumlu etkilerine rağmen doğal kaynaklar üzerindeki olumsuz etkilere neden olduğu da bilinmektedir. Rekreasyonel turizm alanında doğa konusunda eğitilmiş ve nitelikli kadrolar yetiştirilmeli, rekreasyonel alanlar sürdürülebilir kullanılmalı, gelecek nesillere aktarılması düşüncesi ve çevreyi koruma bilinci her zaman ön planda tutulmalıdır (İslamoğlu vd., 2014: 280).

1.3.6. Eko-Turizm

Gelişen turistik faaliyetler içerisinde belki de en önemlilerinden biri ekoturizmdir. Yeğen'e göre ekoturizm; görece olarak daha az tahrip olmuş doğal alanlarda yapılan, çevreye karşı sorumlu bir seyahat ve konaklama şeklidir (Yeğen, 2007:140).

Günümüzde 3S turizmine dayanan en fazla turist çeken kıyı turizmi yanında turizmden daha fazla gelir sağlamak amacıyla, turizmi tüm yıla veya farklı yörelere yaymak için çeşitlendirme çabaları ön plana çıkmaya başlamıştır. Kırsal ya da köy turizmi, yayla turizmi, termal turizm, inanç turizmi, kongre turizmi, kültür turizmi, eko turizm gibi ismini sıkça duymaya başladığımız turizm türleri üzerinde çalışmalar yoğunlaşmıştır (Emekli, 2002:242). Bunların içerisinde günümüzde iyice yaygınlaşan ve simgeleşen eko-turizm, çevre duyarlılığının turizmdeki iz düşümü olarak kabul görmekte, doğal alanlardaki seyahatlerin bir numaralı adlandırıcısı olarak benimsenmektedir (Sezer, 2011:516). Eko-turizm sıklıkla duyulan bir sözcük haline gelmişse de doğa turizmini tanımlayan tek kavram değildir. Örneğin doğa turizmi, macera turizmi, kırsal turizm, ekolojik turizm, yeşil turizm, sorumlu turizm, alternatif turizm, bilinçli turizm, yayla turizmi, kültürel turizm ve tarım turizmi gibi kavramlarda doğa turizmini tanımlamakda kullanılmaktadır. Dünya Koruma Birliği (IUCN)'ne göre eko turizm; daha az bozulmuş olanların tercih edildiği, geçmişteki ve günümüzdeki kültürel özelliklerle birlikte yabani bitki ve hayvanların, manzara güzelliklerinin zevk alınarak izlendiği, alanın sahip olduğu doğal ve kültürel kaynakların korunması ve geliştirilmesinin desteklendiği bir turizm türü şeklinde tanımlanmaktadır. Görüldüğü gibi farklı eko-turizm tanımları yapılmış olsada hepsinin ortak noktası doğal ve kültürel ortamın sürdürülebilir bir şekilde turizmle ilişkilendirilmesidir. Buradaki sürdürülebilirlik kavramında anlatılmak istenen, kaynaklara ulaşımında öncelik ve kaynakların varlıklarının devam ettirilmesidir (Kuvan, 2002:422).

Eko-turizmin tarihsel gelişimine baktığımızda, 1990'lerden itibaren tanımı, amacı ve sonuçları ile yoğun şekilde tartışılan bir konudur.

Yaklaşık 20 yıllık bir geçmişi ile dünyada ve Türkiye`de oldukça yeni bir turizm türü olmasına rağmen turizm endüstrisi içinde hızla gelişen, önemli bir ekonomik aktivite olmuştur. Bu durumun gelişmesinde Türkiye`nin sahip olduğu doğal turistik değerlerin fazlalığı önem taşımaktadır (Bozok, Özdemir ve Yılmaz, 2008: 2011).

Türkiye, eko-turizm uygulamaları açısından oldukça zengin biyolojik çeşitlilik ve doğal kaynağa sahiptir. Türkiye dört mevsimi aynı anda yaşayabilen, üç tarafı denizlerle çevirili, yüz ölçümünün % 26'sını ormanlarla kaplı, farklı kültürlerin ve inançların bir arada yüzyıllardır yaşandığı bir ülke olup, eko-turizm açısından büyük bir potansiyeli barındırmaktadır. Türkiye`nin eko-turizmdeki potansiyeli değişik iklim tiplerine ve farklı yeryüzyü şekillerine de sahip olması neticesinde Avrupalı rakiplerine göre oldukça fazladır. Çünkü söz konusu ülkeler, büyük oranda kentleşerek kırsal kültürel değerlerini kaybetmişlerdir. Türkiye`nin ise henüz gelişmekte olan bir ülke olması, kırsal hayatın ve kültürün devam ediyor olması, doğal ortamların tahrip edilmemiş olması Türkiye`nin birçok yöresinde sürdürülebilir eko-turizm potansiyelinin büyüklüğünü dünyaya göstermektedir. Son yıllarda rafting, foto-safari, kano sporu, yayla turizmi, kuş gözlemi gibi aktivitelere olan ilgi oldukça artmış durumdadır. Turizm sektörünün yatırımları bu eko-turizm alanlarına kaymış durumdadır. Bu bağlamda eko-turizm ülkemizde son yıllarda gelişmeye başlamış olan turizm faaliyetidir. Bu durumda eko-turizm için en uygun sahalara, korunan alanlar olduğu için, milli park sahaları ile tabiat parkları, tabiat anıtları ve doğa koruma alanlarıdır. Çünkü söz konusu sahalara barındırdıkları biyolojik ve kültürel varlıklarıyla, nadir ve değerli yaban varlıklarıyla ve bozulmamış doğal sistemleri ile eko-

turizm faaliyeti için istenile sahalar olarak dikkat çekmektedir (Sezer, 2011:517).

1.3.7. Kış Turizmi ve Dağcılık

Kış turizmi ve dağcılık, dağlık alanlarda bulunma, tatil, eylence, ve dinleme ile yanı sıra dağ sporları aktivitelerininde yapılmasını kapsayan bir turizm aktivitesidir. Bu aktiviteler yüksek ve orta dağlık alanlarda yapılmaktadır. Kış turizmi genel olarak karlı ve dağlık bölgelerde yapılmakta olan turizm türüdür. Yapılan kış sporları aktiviteleri bulunduğu merkez ve tesisleri geliştirmektedir. Bireylerin tatil yapma ve dinlenme maksatlı turistik faaliyetleri, zaman geçdikçe tırmanma, yürüyüş, geziler, doğa araştırmaları ve kış sporları gibi aktiviteleri de kapsayarak kış turizmi ve dağcılığın gelişmesine neden oluşturmaktadır. İnsanların dağları tatil yeri olarak seçmesine neden dağların sağlıklı iklimi, yani havasıdır. Hava kirliliğinin çok olduğu bölgelerde yaşayan insanlar için, dağlar oldukça güzel ve sağlıklı bir yaratmaktadır. Orta dağlık bölgeler kışta yumşak yazda serin hava sunmaktadır (Tuban, 2019: 12).

1.3.8. Kırsal Turizm

Kırsal Turizmin ne olduğunu anlatmak için birden çok tanım vardır. Dünya Turizm Örgütünün tanımına göre, yalnız çiftlik ve tarımsal değilde kırsal bölgeledeki tüm turizm etkinliklerini kapsamaktadır. Avrupa Birliğinin tanımına göre ise bu turizm türü kırsal bölgelerde yaşayan ve bu yaşam tarzından hoşlanan insanların arzusu olarak belirtilmiştir. Kırsal Turizm, tarımsal ve yerel değerlerle iç içe bulunup hoş vakit geçirmek isteyen turistlere ve bunun yanı sıra konaklama, yiyecek-içecek ve başka hizmetleri veren küçük kapasiteli işletmelerin yer aldığı küçük yerleşimlerde olan faaliyetlerin tümüdür. Kırsal turizm, insanların doğal alanlarda dinlenmek ve farklı kültürlerle bir arada olmak maksatıyla bir

kırsal alana gidip, hemin bölgede konaklama ve bölgenin yerel etkinliklerini görme veya katılmaları ile ilgili bir turizm türüdür. Turistler farklı isteklerle turizm talebinde bulunurlar. Gittiği ülkenin medeniyetini tanımak, doğal ve kültürel değerleri olduğu gibi orjinal haliyle görmek isterler. Bu turizm türü, ekonomik, sosyal ve psikolojik problemlerin çözümünde önemli bir paya sahiptir. Yani kırsal turizm, kıyı turizminin hükümranlığında kurtulmasına ve tarım üreticisine ilave kar sağlmasına çok büyük katkıda bulunmaktadır.(Ahipaşaoğlu ve Çeltek, 2006:12).

1.3.9. Sağlık Turizmi

Son zamanlarda en geniş yayılmış turizm türlerinden biri de sağlık turizmidir. Sağlık turizmi, turistlerin beklentilerine, ihtiyaçlarına ve tedavi şekillerine göre dört çeşite ayrılmaktadır. Bu çeşitler termal, medical, ileri yaş turizmi ve spa wellness turizmidir. Bunlar hakkında ikinci bölümde geniş şekilde bilgi verilecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

SAĞLIK TURİZMİ KAVRAMI VE SAĞLIK TURİZMİ ÇEŞİTLERİ

2.1. SAĞLIK TURİZMİ KAVRAMI

Dünya’da ve Türkiye’de turizm sektörünün gelişmesiyle birlikte insanların seyahat etme nedenleri de değişmiş, buna bağlı olarak birbirinden farklı bir çok turizm çeşidi ortaya çıkmıştır. Son yıllarda insanları seyahate yönelten etkenlerden biri de sağlıktır. Sağlık bakanlığının 2011 verilerine göre hazırladığı raporda, Sağlık Turistlerinin Kamu ve Özel Hastanelerde tedavi olma oranları verilmektedir. Bu verilere göre, özel hastanelerde tedavi olma oranı % 91 iken, kamu hastanelerinde tedavi olma durumu ise % 9’dur. Ayrıca, ülkelere göre sağlık turizmi dağılımı verileri incelendiğinde kamu hastaneleri kategorisinde Azerbaycan’ın, özel hastanelerde ise Almanya’nın lider konumunda olduğu görülmektedir. Alternatif turizm çeşitlerinden biri olan sağlık turizminin yükselmesine neden olan en önemli unsur, insanların yüksek nitelikte düşük maliyetli sağlık hizmetlerini talep etmesidir. Yüksek gelir grubunda, toplumun daha eğitilmiş ve daha kültür düzeyi yüksek grubunda yer alan insanların sağlık hizmetlerinden beklentisi de farklılaşmakta, daha kaliteli sağlık hizmetlerini talep etmektedirler. Sosyo-kültürel, ekonomik ve teknolojik faktörler sağlık harcamalarındaki artışın nedenleri olarak gösterilmektedir. Sağlık, ulaşım ve iletişim sektörlerindeki yükselmelerle bireylerin yaşam şartlarında da yükselmiştir. Sağlık hizmetlerinin yüksek maliyeti, toplumsal güvenlik sistemindeki eksikler, sağlık turizmi hizmetlerinin çeşitlenmesi de sağlık turizminin gelişmesini etkilemiştir. Yaşam kalitesinin yükselmesi ve sağlık sektöründeki gelişmeler ile gelişmiş ülkelerde yaşlı nüfusun artması,

sağlık harcamalarının da artmasına neden olmuştur (Tengilimoğlu, 2013:50-51).

Sağlık turizmi, turistik faaliyetde bulunma amacıyla yaşadığı mekan haricinde geceleyerek sağlığını korumayı veya kazanmayı hedefleyen bireylerin gerçekleştirdiği turizm türüdür (Kiremit, 2008:4). Sağlık turizmi bu şekilde ele alındığında, en geniş tanımıyla, yaşadığı mekandan başka yerlere sağlık amacı ile yolculuk eden insanların yarattığı turizm çeşitidir . Bir başka tanıma göre, sağlık turizmi, insanların sağlığını koruyarak, belirli bir süre içinde doğal kaynaklardan yararlanarak tedavi, yeme-içme, eğlence ve konaklama ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Günümüzde alternatif bir turizm çeşidi olarak ortaya çıkan sağlık turizminde insanlar kaybettikleri sağlıklarını geri kazanmak ya da var olan sağlık durumunu korumak amacıyla başka ülkeleri tercih etmekte ve bunlara ek olarak gittikleri yerde tatillerini de yapmaktadır. Sağlık ve turizmin alt yapılarını kullanan bu turizm çeşidi olarak karşımıza çıkan sağlık turizmi “kendi ülkesi dışında başka bir ülkeye seyahat etmek amacıyla yapılan, sağlık ve turizm hizmetlerini bir arada sunan bir turizm türü” olarak karşımıza çıkmaktadır (İçöz, 2009: 2260).

Sağlık turizmi açısından turistlerin sınıflandırılması ise 5 temel grupta incelenmiştir. Bunlar (İçöz, 2009:5):

- Yalnızca turist: Turistik faaliyetde buldukları ülkelerde hiçbir tıbbi hizmet almayan kişilerdir.
- Dinlenme sırasında tedavi edilen turist: Dinlenme esnasında hastalandığı yada kaza geçirdiği için hizmet alan kişilerdir.
- Dinlenme ve tedavi maksadıyla giden turistler: tedavi imkanları için bir bölgeyi seçen fakat tek amacı tıbbi bir hizmet almak imayan kişilerdir.

- Turistik faaliyetde bulunan hastalar: Seçtikleri bölgeye tedavi amaçlı giden, yalnız iyileştikten veya tedaviden sonra tatil yapan kişilerdir.
- Hastalar: Buldukları bölgede tatil amacı gütmeyen, yalnızca tedavi alan kişilerdir.

Sağlık ve turizm arasındaki ilişki değerlendirildiğinde ortaya olayın hem pozitif hem de negatif yönleri çıkmaktadır. Turistlerin sağlık nedeniyle seyahat etmeleri ve tedavi olmaları bu ilişkinin pozitif tarafını yansıtmaktadır. Turistin sağlığı nedeniyle ortaya çıkan durum ise bu ilişkinin negatif yönüdür. Örneğin kuş gribinin ortaya çıkması Asya ve Pasifik bölgelerinden gelecek olan yaklaşık 12 milyon turistin azalmasına sebep olmuştur. Sars ve domuz gribi hastalıkları da negatif ilişkiye örnek gösterebiliriz (İçöz, 2009:2258).

Sağlık Bakanlığı'na (2010) göre, sağlık turizmini tetikleyen faktörler aşağıdaki Tablo 2`de detaylı bir şekilde gösterilmiştir.

MALİ SEBEPLER

Demografik Gelişmeler ve Kişilerin Gelirlerinin Bakım Maliyetlerinin Artması Açısından

Sağlık Sigortaları Açısından

Sağlık Hizmeti Alan Kişilerin Gelirlerinin Düşmesi Açısından

-
- Gelişmiş ülkelerdeki sağlık ve yaşlı bakım hizmetlerinin pahalı olması ve maliyeti artırması	- Daha fazla kar yapma isteği	- Özellikle son küresel krizde daha çok gündeme gelmesi
- Yaşlı nüfusun artması	- Daha ucuza hizmet alınabileceğinin farkına varılması	- Bireylerin tasarrufa yönelmesi
- Kronik hastalıkların insidansının artması	- Sigortalı bireyleri kaçırmamak için sağlık turizmine yönelmeleri	- Daha ucuz ve kaliteli sağlık hizmeti talebinin artması
- Obesite problemi		
- Sağlık hizmetlerine ulaşım talebinin artması		
- Hastaların bekleme sürelerinin uzaması		

SAĞLIK HİZMETLERİNE ERİŞİM VE BİLGİLENDİRMEİNİN ARTMASINA BAĞLI SEBEPLER

- Bilgi çağında toplumun sağlık konusundaki bilgilerinin artması
- Toplumun bilinçli bir tüketici haline gelmesi
- Sosyal haklar seviyesinin yükselmesi
- Çağımızda iletişim ve haberleşmenin çok yüksek seviyeye gelmesi
- Ulaşım ve seyahatin kolaylaşması ve ucuzlaması

KALİFİYE ELEMAN EKSİKLİĞİNE BAĞLI SEBEPLER

- Sağlık hizmetinin sunum kalitesi ve talebi kalifiye elemanlarının ters oranda artması
- Gelişmiş ülkelerdeki talebin artması ve beraberinde bekleme listelerinin ortaya çıkması
- Gelişmemiş ülkelerde kalifiyeli eleman ve sağlık teknolojisinin olmaması
- Sağlık personeli ve yüksek sağlık teknolojisinin dünyada hatta ülkemizde belli bölgelere yoğunlaşması

DiĞER SEBEPLER

- Medyanın sağlık turizmini hep gündemde tutarak tetiklemesi
- Sağlık turizminde yeni sektör temsilcilerinin ortaya çıkması (seyahat acentası, danışma firma gibi) ve sektörü tetiklemesi
- Tıbbi donanım üreten medikal sektörün ve ilaç firmalarının büyük sağlık kuruluşlarında daha fazla kar etmesi ve ileri teknolojinin vazgeçilmez paydaş haline gelmesi
- Gelişmiş ülkelerde eğitim görmüş doktorların kendi ülkelerine dönmesi

Tablo 2’de görüldüğü üzere, sağlık turizmini etkileyen sebepler; mali sebepler, sağlık hizmetlerine erişim ve bilgilendirmenin artmasına bağlı sebepler, kalifiyeli eleman eksikliğine bağlı sebepler ve diğer sebepler olmak üzere dört ana başlık altında toplanmıştır. Yaşlı nüfusun artması ve

bununla birlikte gelişmiş ülkelerdeki sağlık ve yaşlı bakım hizmetleri ve maliyetlerinin artması, talebin ve bekleme sürelerinin artması, kurumların daha fazla kar yapma isteği ve kişilerin tasarrufa yönelmeleri en önemli mali sebepler olarak göze çarpmaktadır. Günümüzde toplumun bilinçli tüketici haline gelmesi, sağlık alanındaki bilgilerinin artması ve ulaşım ile seyahatin kolaylaşması ve ucuzlaşması da sağlık hizmetlerine erişim ve bilgilendirmenin artmasına bağlı sebepler olarak ortaya çıkmaktadır. Yine bu kapsamda sağlık hizmetlerindeki sunum kalitesi ve kalifiyeli elemanların ters oranda artması, talebin artması ve beraberinde bekleme sürelerinin uzaması, gelişmemiş ülkelerde teknolojinin ve kalifiyeli sağlık elemanının olmaması ve bu standartların bazı bölgelerde yüksek seviyede olması kalifiye eleman eksikliğine bağlı sebepler; medyanın sağlık turizmini sürekli gündemde tutması, kalifiyeli elemanların kendi ülkelerine dönmeye başlamaları ve yeni alanların ortaya çıkmaya başlaması da en önemli diğer sebeplerdir. (Dökme, 2016:

2.2. Sağlık Turizminin Fayda ve Zararları

Sağlık turizminin faydaları soyut ve somut olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Soyut faydaları (Altın, 2012:159-160):

- Hasta memnuniyeti artırmaktadır,
- Kamu ve özel ortaklığı daha iyi hale gelmektedir,
- Rekabette avantaj sağlamaktadır,
- Sağlık kuruluşlarındaki destek hizmetleri arasında iyi bir koordinasyon sağlamaktadır,
- Küresel pazarlama ve tıbbi ticareti geliştirmektedir
- Ülkelere dünya düzeyinde sağlık hizmeti sunduğu imajı yaratılmaktadır
- Sosyal ve kültürel deneyimlerin paylaşımı artmaktadır,
- Uluslararası ilişkiler artmaktadır,
- Ülkelerin küresel sağlık bakım sunucusu olarak uluslararası kabulü sağlanmaktadır

Somut faydaları;

- Ülkeler arasındaki bilgi paylaşımını artırmakta ve teknoloji ile bilgi transferini sağlamaktadır,
- Medikal turizmde fiyat tarifleri konusunda gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkelere avantaj sağlayarak maliyet avantajını artırmaktadır,
- Tüm seneye yayılmasıyla birlikte istihdamı artırıcı etki sağlamaktadır,
- Ülke içindeki veya dışındaki stratejik ortaklığı artırmaktadır,
- Bu turistlerden elde edilen gelirler ülkenin ekonomik refahını artırmaktadır,

- Yabancı hastalara böyle fırsatlar yaratılmasıyla birlikte o ülkelerin de hastalarına daha iyi hizmet sunulması sağlanmaktadır.

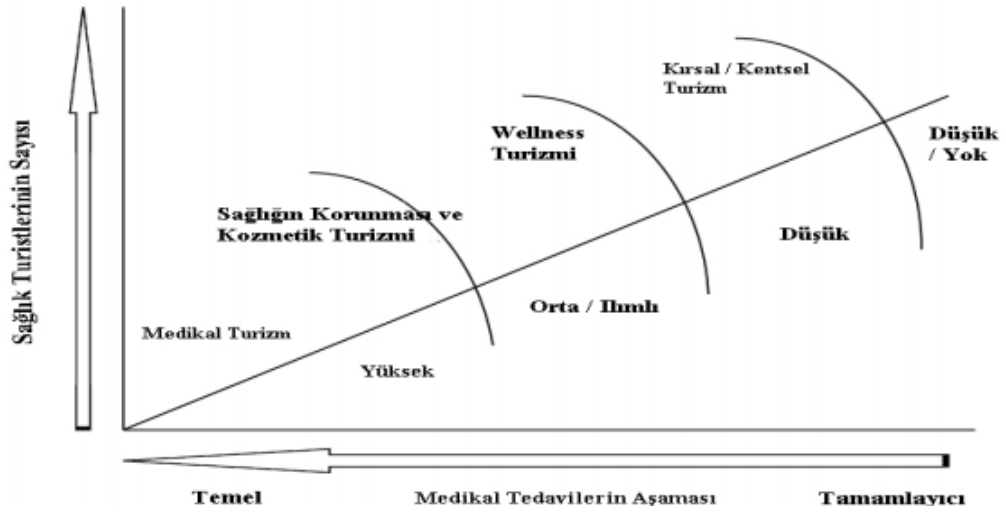
Sağlık turizmini çok fazla avantajı olmasına karşın bazı dezavantajları da vardır. bu olumsuz yönler şunlardır (Dökme, 2016:18):

- Bazı sağlık kuruluşlarının yurt dışı hizmetlerini ödememesi ve kişilerin bu harcamaları ceplerinden ödemesi,
- Kişinin tedavi gördükten bir kaç gün sonra evine dönmesi ve bu kapsamda oluşan yan etkiler,
- Kişilerin tedavi sonrasında yaranan yan etkileri ve bakım ihtiyaçlarını kendi ülkelerinde karşılamaya çalışmaları,
- Kişilerin yanlış bir müdahale sonucunda kendi ülkelerindeki mahkemelerden yeteri kadar destek alamamaları da sağlık turizminin zararlı yönleridir.

Sağlık hizmetlerinin özelleşmesine katkı yapması, teknolojiye olan bağlılıkların ve sağlık kaynaklarına ulaşmadaki eşitsizliklerin artmasına neden olması da diğer olumsuz yönleridir (Connell, 2006:1093).

2.3. Sağlık Turizminin Çeşitleri

Sağlık turizmi dört başlık altında incelenmektedir. Bu dört başlığa medikal, termal, ireli yaş ve engelli, spa wellness turizm çeşitleri dahildir. Şekil 1'de sağlık turizmi ve çeşitleri verilmiştir ve şekil üzerinden anlatılmaktadır.

Şekil 1. Sağlık Turizmi ve Bölümleri (Kim ve diğerleri, 2012:67).

Tedavi.servislerinin.sınıflandırılmasını.sağlık.hizmetleri kapsamında düşündüğümüzde aşağıdaki Tablo 3 karşımıza çıkmaktadır. Bu hizmetten faydalananların kim olduğu, kapasitelerinin ne olması gerektiği ve sürelerinin ne kadar olduğu Tablo 3’de gösterilmiştir (Gonzales ve diğerleri., 2001:22).

Tablo 3. Sağlık Turizminde Sunulan Sağlık Hizmet Kategorilerinin Özellikleri

	Sağlığı Koruma ve Geliştirme Hizmetleri	Tedaviye Yönelik Hizmetler	Rehabilitasyon Hizmetleri

Müşteri Grubu	- Orta ve üst düzey gelir sahibi olanlar - Sağlıklı bireyler - Sağlık riski düşük olanlar - Bütün yaş grupları	- Orta ve üst düzey gelir sahibi olanlar - Sağlığı seyahat için yeterli olanlar - Özel ameliyatlara veya medikal ihtiyaçları - Değişken sağlık riski - Orta ve üzeri yaş grubunda olanlar	- Üst düzey gelir sahibi olanlar - Özel ihtiyaçları - Diğer sağlık koşulları - Sağlık riski düşük seviyeden orta seviyeye kadar olanlar - Yaşlı bireyler - Madde bağımlısı olanlar
Sağlık Hizmetleri Kapasitesinin Gerekliliği	- Temel sağlık hizmetlerinin iyi olması - Bireyler tarafından hastane hizmetlerine karşı artan beklenti	- Uzman hekim - Gerekli müdahale ve destek için geniş hoşgörü - Yüksek düzeyde teknoloji	- Uzman hekim - Temel sağlık hizmetleri - Terapötik müdahalelerin tıbbi müdahalelerden daha çok olması

Zaman	- Değişken (müşteri tarafından belirlenmekte)	- Tahmin edilebilir - Kısa süre - Değişken takibi	- Uzun süre - Değişken (müşteriye bağlı)

Kaynak: Gonzales, 2001:22.

Tablo 3’de göre sağlığı koruma ve geliştirme hizmetlerinde müşteri grubunu orta ve üst düzey gelir sahibi olanlar, sağlıklı bireyler, sağlık riski düşük olanlar ve bütün yaş grupları; tedaviye yönelik hizmetlerinde orta ve üst düzey gelir sahibi olanlar, sağlığı seyahati için yeterli olanlar, özel ameliyatlara veya medikal ihtiyaçlar, değişken sağlık riski olanlar ve orta ve üzeri yaş grubunda olanlar; rehabilitasyon hizmetlerinde ise üst düzey gelir sahibi olanlar, özel ihtiyaçlar, diğer sağlık koşulları, sağlık riski düşük seviyeden orta seviyeye kadar olanlar ve yaşlı bireyler oluşturmaktadır. Sağlığı koruma ve geliştirme hizmetlerinde sağlık hizmetlerinin kapasitelerinin gerekleri temel sağlık hizmetlerinin iyi olması ve bireyler tarafından hastane hizmetlerine karşı artan beklenti; tedaviye yönelik hizmetlerde uzman hekim, gerekli müdahale için geniş hoşgörü ve yüksek düzeyde teknoloji; rehabilitasyon hizmetlerinde ise uzman hekim, temel sağlık hizmetleri ve terapötik müdahalelerin tıbbi müdahalelerden daha çok olmasıdır. Son olarak zaman kavramı sağlığı koruma ve geliştirme hizmetlerinde müşteriye bağlı olarak değişken; tedaviye yönelik hizmetlerde tahmin edilebilir, kısa süreli ve değişken; rehabilitasyon hizmetlerinde ise uzun süreli ve değişkendir. (Dökme, 2016:20). Tablo 4’de geliştirilen sağlık hizmetleri sınıflandırılmıştır.

Carribbean'a göre sağlığı geliştirme hizmetleri; elektif cerrahi, plastik cerrahi, organ nakli gibi alanlar tedaviye yönelik hizmetler; olarak düşünülmektedir (Dökme, 2016:21).

Tablo 4. Caribbean Tarafından Geliştirilen Sağlık Hizmetlerinin Sınıflandırılması

Sağlık Koruma ve Geliştirme Hizmetleri	Tedaviye Yönelik Hizmetler	Rehabilitasyon Hizmetleri
• SPA • Yaşam biçimi sağlıklı tatil • Doğa turizmi • Ekoturizmi • Topluluk turizmi • Tatil köyleri • Bitkisel tedaviler • Tamamlayıcı Sağlık	• Elektif cerrahi • Plastik cerrahi • Organ nakli • Kalp ve göğüs hastalıkları hizmeti • Gz cerrahisi • Diagnostik hizmetler • Kanser tedavisi	• Diyaliz • Bağımlılık programları • Yaşlık bakım programları

2.3.1. Medikal Turizm

Medikal turizm, ihtiyaç duyan insanların tedavi olmak için seyahat etmelerinden ortaya çıkmış ve dünya genelinde hızla yayılarak gelişme göstermiştir. Tıp sektörü ile turizm sektörünün birleşerek, ortaklaşa çalışmaları ve sonucunda mal yada hizmet üretmelerinden medikal turizmin oluştuğu söylenmektedir.³ Yapılan seyahatlerin medikal turizm kapsamında değerlendirilmesi için bazı özellikleri taşıması gerekir. İnsanlar kendi ülkelerinde yada başka ülkelere, sağlıkla ilgili ihtiyaç duyduğu konularda, pek çok farklı sağlık bölümünde hizmet alabilmek

için hastanelere yada sağlık merkezlerine seyahat etmektedirler. Medikal tedavi almak için yapılan seyahatler, kişinin dışında zaman, ücret gibi pek çok faktörün de etkisiyle şekil alır, ve sağlık turizmi içerisinde büyük bir alanı kaplar (Ongun, 2013:45).

Bir diğer tanıma göre, daha ucuza maledilen tedaviler, tedavi olmak için uzun süre beklemeye gerek olmaması, kendi ülkesinden daha yüksek bir standarta sahip ülkede tedavi olma isteği gibi sebeplerle kişinin farklı devlete seyahat etmesidir. Tıbbi olarak gerekliliği raporla belirlenmiş kaplıca tedavileri için bir yerden diğer bir yere gidilmesi de bu tanım altında yer almaktadır (Aydın, 2008:6).

Medikal turizm sektöründe büyük gelişmeler yaşanmaktadır. Ekonomik açıdan sıkıntı yaşayan ülkeler, ekonomilerini refaha ulaştıracak farklı gelir kaynakları ararken turizm sektörü gelirlerine ağırlık vermektedirler. Ekonomisi kalkınmış ülkelere bakıldığında ise sosyal güvenlik hizmetlerinde yaşanan sıkıntılar nedeniyle, yurtdışında tedavi olma arayışına giren ve maddi imkana sahip insanlar nedeniyle, önemli bir ekonomik gelir kaynağı olarak görülmektedir. Türkiyede de medikal turizm uygulamaları bulunmaktadır. Bazı sağlık tesisleri bu fırsattan pay ala bilmek için çalışmalarda bulunmaktadırlar. Türkiyede bir çok medikal turizm hizmetleri verilmektedir. Hizmet sunacak tesislerin bazı uluslararası niteliklere sahip olması aranmaktadır. Türkiyede dünya sağlık standartlarında hizmet veren, akredite olmuş tesisler yer almaktadır. Bunlar, Acıbadem Hastaneleri, Amerikan Hastaneleri, Dünya Göz Hastanesi, Florance Hastaneleri, International Hospital, Medline, Memorial hastaneleri'dir. Türkiye bu alanda alanında değerlendirildiğinde, sahip olduğu avantajlar kadar dezavantajlara da sahiptir. Türkiyenin sahip olduğu avantajlardan biri, turist hastalara

hizmet verecek yeterli kapasitesinin olmasıdır. Tedavi olmak için bekleme süresi yoktur yada azdır. Türkiye sahip olduğu kaynaklar ve yatırımlar açısından değerlendirildiğinde, İstanbul şehri önemli bir merkezdir. Bu metropolde 200'den fazla özel hastane, 10'dan fazla üniversite hastanesi bulunmaktadır. Bu hastanelerin arasından en az 50 tanesi çok lüks donanımlı, son derece modern, tıbbi ve teknolojik açıdan en üst düzeyde olan hastanelerdir. İstanbul'da Joint Commision International kurumu ile üyeliği bulunan 20 adet hastane vardır. Bütün bunlara, bakıldığı zaman İstanbul lider bir il sayılmaktadır (Ongun, 2013:46).

2.3.2. Termal Turizm

Termal turizm, kişilerin sahip oldukları bazı hastalık ve rahatsızlıkların tedavi edilmesi, aynı zamanda dinlenmek ve zindelik kazanmak amacıyla termal su kaynaklarının olduğu işletmelere gitmesi sonucu ortaya çıkan, tedavi ve turizm türüdür denilmiştir (Aslan, 1996:10).

Doğal kaynak suları, her zaman insanların ilgisini çekmiştir. Sıcak suyun çıktığı merkezler insanlık tarihinde, yerleşim yeri seçiminde önemli bir kriter olmuştur. Bu kaynaklardan aynı zamanda içme suyu, kullanma suyu ve şifalı su olarak da faydalanılmıştır (Şimşek, 1991:5).

Sadece suyun varlığı termal turizmden bahsetmek için yeterli sayılmamaktadır. Suyun kullanım şekli bu turizm çeşitinde önem arz etmektedir. Termomineral su, içme, soluma, çamur banyosuna benzer farklı yöntemleri içeren, fizik tedavi, egzersiz, psikoterapi, diyet gibi tedavilerle desteklenen birleştirilmiş kür uygulamalarını içermelidir. Doğal kaynak sularının pek çok farklı özelliklerinden faydalanılmaktadır. Termal sular, içeriğinde bulunan minerallerin miktarı ve çeşidine göre pek çok farklı hastalık tedavisinde kullanılmaktadır. Özellikle kas hastalıkları ve strese bağlı fiziksel ve ruhsal rahatsızlıkların giderilmesinde, bedenin

ve ruhun zindelik kazanmasında etkili olduğu bilinmektedir (Ongun, 2013:48).

Termal turizm sürekli gelişmekte olan bir turizm türüdür. Ülkeler için bir çok yarar sağladığından çohu ülke bu turizmden yararlanmak için çalışmalar yapmaktadır. Termal turizmin ülkelere sağladığı olanaklardan bazıları şunlardır:

Termal turizm işletmelerinde hastalıkların iyileştirilmesi, sağlığın korunması gibi uygulamaların yanı sıra eğlence faaliyetleri ile farklı hobi uygulamalarının da sunulması ile turizmin çeşitlendirilmesini sağlamaktadır.

Termal turizm merkezlerinin yatırım maliyetlerini kısa sürede geri kazandırma ve kara geçirme özelliğine sahip işletmeler olarak görülmektedir.

Diğer alternatif turizm türleriyle birleştirilerek turizmin çeşitlendirilmesini sağlayan bir turizm türüdür. Termal turizm faaliyetlerinden yararlanırken, daha pek çok farklı alanda turistik faaliyetlere iştirak edilebilir.

Yılın her ayında turizm yapma imkanı sunan işletmelerdir. Termal turizm tesislerinde uygulanan pek çok tedavi yönteminin yılın her döneminde uygulanabilir olmasından dolayı, her dönemde turist ağırlayabilmektedirler.

Bölgede istihdam sağlayan işletmelerdir. Özellikle yabancı dil bilen, uzman sağlık personeli için istihdam olanağı sağlamaktadırlar. Doğal kaynakların bulunduğu yerlerde, yatırımcılık ruhunu canlandırarak, atıl durumdaki sermayenin ekonomik piyasaya katılımını sağlayan işletmelerdir. Bu sebeple bölge halkının kazancını artırmaktadır. Termal

turizm işletmesine gelen turistlerin harcama yapmaları da ayrı açıdan bölge ekonomisine katkı sağlamaktadır. Böylelikle geri kalmış yörelerin kalkınmasını sağlayacak potansiyelin oluşturulmasına da katkıda bulunan işletmelerdir (Ongun, 2013:49).

Termal turizmde uygulanan işlemlerin isimleri Sağlık Bakanlığı tarafından; “kür, kaplıca tedavisi, balneoterapi, inhalasyon uygulamaları, içme kürleri, klimaterapi, hidroterapi, talassoterapi, peloidoterapi, spa” olarak tanımlanmaktadır.

Kaplıca Tedavisi: Kaplıca mualecesi, tabii ve mineralli suların, doğal şekillerde zemine çıktıkları bölgelerde bulunan kaplıca tesislerinde uygulanan, geleneksel yöntemlerin günümüze ulaşmasıyla bilinen, pek çok farklı tedavi uygulamasının kür olarak kişiye sunulduğu işlemlerdir.

Kür Uygulamaları: Tedavi etme özelliği olan maddenin yada işlemin, uzman kişiler tarafından belirlenen miktarda, belirlenen zamanda, belirlenen sürede, belirlenen sayıda uygulanması işlemidir. Günümüzde çok çeşitli kür uygulamaları bulunmaktadır.

Medikal Tedavi: Kısaca ilaçla tedavi anlamına gelir. Kaplıca tesisine tedavi olmak için gelen hastaya uzman kişiler tarafından uygulanması önerilen ilaçla tedavi yöntemi olarak açıklanabilir. Uzman kişiler tarafından uygulanmalıdır.

Egzersiz, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon: Kür merkezlerine gelen kişilerin vücut duruşu, eklem hareketleri gibi konularda bilgi vererek, çeşitli egzersiz programlarının uzman kişilerce uygulanmasını ifade eder. Kişinin masaj uygulayarak kaslarının gevşetilmesi de bu uygulamalara örnektir.

Balneoterapi: Şifalı olduğu kabul edilen suların, çamurların, gazların, çeşitli yöntemlerle, düzenli olarak, belirlenmiş zaman dilimleri içerisinde, sürekli olarak yada tekrar edilerek uygulanmasını içeren yöntemdir

Speleoterapi: Mağara ortamlarından yararlanılarak yapılan tedavi türüdür.

İçme Kürleri: Şifalı suyun belirlenmiş miktarda, belirlenmiş sürelerde içilmesi işlemleridir.

İnhalasyon Kürleri: Şifalı olduğu kabul edilen suların soluma yoluyla vücuda alınarak, solunum sistemine ulaşması, burada çözünen moleküllerin dolaşıma katılarak vücudu etkilemesi işlemidir.

Hidroterapi: Şifalı olduğu kabul edilen termal suyun basınç etkisinden faydalanarak yapılan uygulamalardır. Bu uygulama için özel olarak dizayn edilmiş banyoda, uygulayabilmek için araç gereç ve cihazların donanımının sağlanması gerekmektedir. Özel jakuziler, su altı basınç havuzları gibi uygulamalar buna örnek verilebilir.

Talassoterapi: Uzman kişilerin kontrolü altında yapılan, deniz tuzu, deniz suyu, deniz yosunu, deniz kumu gibi denize ait tüm maddelerin tek tek yada birlikte kullanılmasıyla oluşturulan kür uygulamalarıdır.

Peloidoterapi: Yeryüzünde doğal olarak oluşan peloidler kaplıca kürlerinin vazgeçilmez unsurlarındandır. Bu maddeler doğada kullanıma hazır halde bulunabildiği gibi, çeşitli ön hazırlık işlemleri sonucu da kullanıma uygun hale getirilebilir. Kısaca çamur tedavisi yöntemi olarak bilinir.

Klimaterapi: Hastalıkların tedavisinde iklim değişikliği, hava değişikliğinin önerilmesiyle ortaya çıkan uygulamalardır. Bu uygulamalarda havanın sıcaklık ve nem miktarı gibi faktörler önemlidir.

Destek Uygulamalar: Tüm bu uygulamalar tek tek yapılabildiği gibi, birkaç tanesi birlikte de uygulanabilmektedir. Hastalığın ve hastanın durumuna göre çeşitli destek yöntemleri de önerilebilir. Diyet uygulamaları, davranış değişikliği önerileri buna örnektir (Ongun, 2013:51-52).

Verilen hizmetin şekline göre tesis yapılanması farklılık gösterebilmektedir. Uygulamaların uzman kişilerce yapılması önemlidir (Ongun, 2013:54).

2.3.3. İleri Yaş ve Engelli Turizmi

İleri yaş turizmi şu şekilde açıklanabilir; bakıma muhtaç yada bakım ihtiyacı olan yaşlıların bakım hizmetlerinin başka bir ülkede yapılmasının sağlanarak, bu ülkelere seyahatlerinin gerçekleştirilmesi, yaşlı bakımı ile sağlık turizminin bir noktada birleştirilmesidir. İleri yaş turizmi için kullanılan bir diğer isim geriatri turizmidir. Geriatri turizmi; tanım olarak özel bakıma ihtiyacı olan belirli bir yaşın üstündeki kişilerin, sağlık ve bakım ihtiyaçlarının karşılanması ile ilgili olan uygulamaları ifade etmek için kullanılır. Geriatri turizmi ile üçüncü yaş turizmi birbirine karıştırılsa da, geriatri turizmi yalnızca sağlığın geri kazanılması ve sağlığın korunmasına yönelik uygulamaları içerir, ve bu yönüyle üçüncü yaş turizminden farklılaşmaktadır. Başka bir ifade ile geriatri turizmi, ileri yaştaki kişilerin sahip oldukları sağlıklarının korunması, gelecekte oluşması muhtemel hastalıklara karşı önceden tedbir alınması, hastalıklarının teşhis edilerek buna yönelik tedavilerinin planlanması amacıyla yapılan seyahatlerdir. Bu turizm çeşidi de, diğer sağlık turizmi

çeşitleri gibi ülkemize ekonomik açıdan fayda sağlamaktadır (Ongun, 2013:54).

Dünyada geriatri kavramının ortaya çıkışı yakın geçmişe dayanmaktadır. Özellikle bilimin ve teknolojinin gelişmesi ile, insanoğlunun ortalama ömrü uzamış, buna mukabil nüfusun yaşlanma oranı artmış, zamanla geriatri kavramı ortaya çıkmıştır (Bozoğlu, 2009:26)

Zamanla nüfusun yaşlanması ile bu grubun ihtiyaçları ve talepleri de farklılaşmış, özellikle sağlık turizmine yönelik tercihlerin arttığı görülmüştür. İleri yaş turizmini tercih edenler, yaşlı bakımı hizmeti sunan merkezleri, sağlık ve rehabilitasyon hizmeti sunan konaklama işletmelerini, engellilere yönelik düzenlemeleri olan otelleri talep etmektedirler. Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre Türkiye’de ortalama yaşam süresi 1990’da ortalama 67,4 iken, 2000’de ortalama 71, 2010 yılında ise bu rakam ortalama 73,9 olarak gerçekleşmiştir. 2025 yılında da 75,9 olması öngörülmektedir. Ülkemizde 65 yaşın üzerinde olan kişi sayısı beş milyonu aşkın bulunmaktadır. Bu gün dünyada oldukça fazla, 600 000 000 insan fiziki ya da zihinsel bir sorun ile hayatını sürdürmektedir. Türkiyedeki engelli nüfusu yaklaşık 8 milyon civarındadır. Bu kişiler, turizm sektörü için de değerlendirmeye açık bir pazar bölümü demektir. Özellikle gelişmiş ülkelere bakıldığında, pek çok insan hakkında olduğu gibi engelli bireylerin hakkında da yasal düzenlemelerinin bulunduğu ve uygulandığı görülür. Bu ülkelerde yaşayan engelliler çeşitli hak ve özgürlüklere kavuşunca daha fazla seyahate katılır olmuşlardır (Ongun, 2013:55).

Tüm dünya genelinde düşünüldüğü zaman engelli bireylerin sayısı hiç de azımsanmayacak ölçüye ulaşmaktadır. Bu kişilerin yanında bakıcı, refakatçi yada akrabalarının da bulunduğu düşünülürse daha da artan sayı,

turizm işletmelerinin dikkatini çekmiştir. Turizm sektörü için bu alanı değerli bir pazar bölümü anlamına gelmektedir. Ülkemiz için yeni bir kavram olarak görülen engelli turizmi, son yıllarda engellilerin öne çıkmasıyla farkındalık oluşturulması, devletin hukuki düzenlemeler yapması gibi sebeplerle turizm sektöründe de gündeme gelmektedir. Ülkemizde genel olarak Türkiye Engelliler Derneği tarafından veya yerel yönetimlerin desteğiyle düzenlenen organizasyon, gezi ve seyahatlerle sınırlı kalan engelli aktiviteleri gün geçtikçe artmaktadır. Örnek olarak Avrupa Birliği'ne üye olan ülkelerde yaşayan engellilerin sosyal hayatı ülkemizden biraz daha farklıdır. Sadece engelli bireylerin düşünülerek hazırlandığı pek çok düzenleme engellilerin hayatını kolaylaştırmakta, daha bağımsız bir hayat sürmelerine yardımcı olmaktadır (Ongun, 2016:55-56).

Türkiye Seyahat Acentaları Birliği Engelsiz Turizm Komitesi tarafından ülkede yaşayan engellilerin karşılaştıkları sorunlar araştırılmış ve yorumlanarak aşağıda sıralanmıştır;

Ülkenin veya bölgenin turistik alanlarının, sadece sağlıklı bireylerin kullanabileceği şekilde tasarlanması, engellilere yönelik düzenlemelerin bulunmaması sorunlardan biridir. Örnek olarak merdivenlerin olması, asansörün bulunmaması, tuvaletlerin uygun olmaması, kaldırımların uygun olmaması gösterilmektedir. Ülkenin turistlere de hizmet verebilecek olan kamu binalarının engellilerin de faydalanabileceği ihtimali düşünülmeden inşa edilmesi, engellilere yönelik düzenlemelerin bulunmayışı sorun teşkil etmektedir.Özürülerin yararlanabileceği gibi tasarlanmış, yeterli sayıda toplu taşıma araçlarının bulunmaması engelli insanlar için seyahati zorlaştırmaktadır. Özürü bireyler ulaşım araçlarını

tek başlarına kullanamadıkları için, yalnız seyahate çıkmakta güçlük yaşamaktadırlar (Ongun, 2013:57).

Yurtdışına kendi arabalarıyla çıkarak seyahat etmek isteyen engelli bireyler gümrük kapılarında fiziksel yetersizlikler yüzünden sorun yaşayabilmektedirler. Bunun yanı sıra, turistik tesis ve alanlarda engelli bireylerin kullandığı arabalar için ayrılan otopark alanının bulunmaması nedeniyle sıkıntı yaşanabilmektedir. Herhangi bir fiziksel yetersizlik konusunda şikayet ve öneride bulunmak isteyen engelli bireyin direkt olarak arayabileceği mercinin olmayışından dolayı eksiklik yaşanabilmektedir. Herhangi bir fiziksel yetersizlik konusunda şikayet ve öneride bulunmak isteyen engelli bireyin direkt olarak arayabileceği mercinin olmayışından dolayı eksiklik yaşanabilmektedir. Türkiye Seyahat Acentaları Birliği Engelsiz Turizm Komitesi engelli turizmine yönelik önerilerde bulunmuşlar, bu öneriler yorumlanarak aşağıda sunulmuştur; Turizm sektörünün bileşenleri kendi aralarında birleşerek, engelli bireylere yönelik ortak çalışma yürütebilirler. İhtiyaç ve talep miktarı göz önüne alınarak bu doğrultuda yatırımlar yapılabilir. Engellilerin kullanımına uygun olarak tasarlanmış ergonomik odaların bulunduğu konaklama işletmeleri pek çok yeni yatırımcıya da örnek teşkil edebilmelidir. İşletmesine devam edilen yerlerde, engelliler için yapılacak küçük tadilatlar ve basit değişiklikler ile yeni kullanım alanları da oluşturulabilir. Çünkü pek çok engelli birey tam donanımlı, eksiksiz, kusursuz işletmelerin peşinde değildir. Onlar için sadece hayati bazı temel fonksiyonlarını ve ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri düzenlemeler yeterli görülebilmektedir. Yatırımcılar yada işletmeciler harcadıkları paranın geri dönmemesinden endişe ettikleri için engelli bireylere yönelik düzenleme ve yatırım yapmaktan kaçınabilmektedirler. Oysa uygulanacak doğru

pazarlama stratejileri ile bu endişenin yersiz olduğu, aksine harcanan paranın kısa zamanda karşılanacağı kendilerine izah edilmelidir. Bu faaliyetlerde devlet de teşvik edici rol üstlenebilir (Ongun, 2013:57). Turizm tesislerinin niteliklerinin açıklandığı yönetmelikte, sadece 80 ve üzerinde oda sayısı bulunan konaklama işletmeleri dahil edilmiştir. Yönetmelikte her turizm işletmesi uygulamalıdır diye düzenlemenin yapılması, engellilere yönelik çok daha fazla sayıda seçenek sunulmasını sağlayacaktır. Sadece engellilere yönelik olarak dizayn edilmiş bir otel inşa edilebilir. Bu ülkemiz için de örnek oluşturur. Bu yatırımı yapacak kişilere devlet tarafından teşvik de verilebilir. Hatta çalışan personelin de engelli olması durumunda istihdam da sağlayacağı için başka alanlarda da faydaları görülür. Burada sağlıklı kişiler, engelli yakınları, bakıcıları da konaklayabileceği için doluluk oranı düşük olmayacaktır. Sağlık turizmi hizmeti veren sağlık kuruluşlarının yakınlarında, bu tür otellerin bulunması ihtiyacın karşılanmasına olanak sağlayacaktır. Engelli bireylere yönelik düzenleme yapan turistik işletmeler, devlet ve bakanlık tarafından desteklenebilir, çeşitli uluslararası organizasyonlarda kendilerini tanıtmaya ve anlatmaya fırsatı sağlanabilir. Hatta bu işletmelere devlet tarafından bir belge verilmesi, bu konudaki ciddiyeti ve verilen önemi ifade edebilir. Kamu kurumları ve özel sektör kuruluşları bir araya gelerek, sorunları tespit edebilir, gelecekle ilgili faaliyetlerini birlikte planlayabilir, birlikte hareket edebilirler. Yerel yönetimlerin bu konuya eğilmeleri sağlanabilir. Özellikle şehirlerde belediye hizmetleri alanında yapılabilecek pek çok düzenleme söz konusudur. Bunların başında engellilerin kullanımına uygun olarak düzenlenen yollar, kaldırımlar, ulaşım araçları, turistik işletmeler, araç kullanma ve park etme alanları sayılabilir (Ongun, 2013:57-58).

2.3.4. Spa Wellness

SPA “su ile sağlık/iyilik” anlamını vermektedir. Wellness turizmi insanların sağlıklarını sürdürmesi veya daha iyi duruma getirmesi, ikamet ettiği yerde tada bilmiyeceği tarifsiz duyguları tada bilmesi için başka bir yere seyahat etmesidir (International Trade Centre, 2014:1).

Bireyin kendisini sağlıklı hissetmesi için yapılan tüm cilt bakım, thalasso terapi ve banyo gibi yöntemlerle yapılan tedaviler wellness alanına girmektedir. Bu sebepten medikal ve wellness turizmleri farklıdır. Buna sebep wellness turizminin spaları, homeopatik tedavileri ve eski geleneksel tedavileri içermesidir (Dökme, 2016:28).

2.4. Dünya’da Sağlık Turizmi

Gelişmiş ülkelerde özellikle batı ülkelerinde sağlık hizmeti sunumu, gelişmemiş yada az gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında daha kaliteli ve daha pahalıdır. Halkın devletten beklentileri de buna oranla daha fazladır. Kaliteli yaşamın katkısıyla uzayan insan ömrü, toplumun demografik dengelerinin kaymasına sebep olmuştur. Gelişmiş ülkelerin nüfusu giderek yaşlanmaktadır. Ülkede sunulan sağlık hizmetleri de nüfusun yapısına göre giderek değişmekte ve artmaktadır. Her geçen gün artan sağlık sunumu maliyetleri, devlet ekonomilerini zorlayan miktara ulaşmaktadır. Devletin mümkün olduğunca elini çektiği sağlık sistemlerinde, bu işi özel sigortaların yürütmesi sebebiyle durum daha da kötüye gitmektedir. Bu işi kar elde etmek amacıyla yapan sağlık sigortası şirketlerinin elde ettikleri kar miktarları düştüğünden, bu şirketler daha karlı olduğunu düşündükleri başka sektörlere yönelmektedirler. Devletler halkının sağlığı için ayırdıkları ödeme miktarlarını artırmaktadırlar. Bu durumun bilincinde olan ülkeler, sağlık harcamalarını azaltmanın farklı yollarını aramakta ve kendilerince uygun olduğunu düşündükleri

yöntemler geliştirmektedirler. Bu yöntemlerden bazıları aynı sağlık hizmetini en ucuza verenden almak, kişilerin sağlık sigortası yaptırmak için ödedikleri miktarı artırmak, belirledikleri şartlarda bazı hastalıkların tedavilerini ödememek sayılabilir. Yöntemlerden biri de kendi ülkeleriyle aynı düzeyde kaliteye sahip sağlık hizmeti sunabilecek, ama maliyeti kendi ülkesinden daha ucuz olan, hasta açısından da bekleme süresinin olmaması gibi cazip seçenekleri olan başka bir ülkeden sağlık hizmeti satın almaktır.

Sağlık turizmi alanında önemli bir pazar olan Orta Doğu ülkelerinin yaşam tarzı, dini inançları, ülkemiz ile benzerlikler göstermektedir ve coğrafi açıdan da bu bölgeye yakın olması, ülkemiz için bir avantajdır.

Afrika ülkelerinde, birçok sektörde olduğu gibi, sağlık sektörü de oldukça geridedir. Maddi durumu iyi olan zengin aileler, sağlık hizmeti almak için Avrupa yada Orta Doğu ülkelerine gitmektedir (Ongun, 2013:60)

Amerika'ya yapılan terörist saldırıdan sonra özellikle Orta Doğu'da yaşayan müslüman kesimin ülkeye alınmaları zorlaştığından, sağlık hizmeti almaları da zorlaşmıştır (Ongun, 2013:60).

Türk Cumhuriyetler, Kafkaslar ve o bölge sınırında komşu olduğumuz ülkelerle pek çok ortak noktamız vardır. Sağlık hizmetleri sunumu bizden daha ileri düzeyde değildir. İyi hizmet veren, yeterli sayıda termal tesisleri yoktur (Aydın, 2008:5).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

STRATEJİ YOL HARİTASI KAPSAMINDA BÖLGESEL TURİZMİN GELİŞTİRİLMESİ: SAĞLIK TURİZMİ ÖRNEĞİ

3.1. STRATEJİK YOL HARİTASI

“Ulusal ekonomi ve ekonominin kilit sektörleri için stratejik yol haritasının ana yönlerinin onayı ve bundan yaranan meseleler hakda” Azerbaycan Cumhuriyeti devlet rehberinin 2016. İl 16 mart tarihli 1897 numaralı serencamına yönelik 8 ana ve 3 yardımcı olmakla, 11 sektör için Azerbaycan ekonomisinin gelişmesi planlarının yürürlüğe konulması maksadıyla işçi grubu yaradılarak, 2020. yiladek ekonomik gelişme stratejisinin ve önlemler planının, 2025. yiladek olan zaman için uzundönemli bakışın ve 2025. yıldan sonraki zaman için hedef bakışın hazırlanmasına yönelik emrler verilmiştir. Ulusal ekonominin gelişme stratejisinde öncelik yönlerden biri gibi uzmanlaşmış turizmin seçilmesi turizmin gelişme yönünde yapılan işlerin sürdürülebilirliğine hizmet etmekle yanı sıra, Azerbaycan Cumhuriyetinin çekici turizm alanı gibi öncü mefki sağlamasına olanak sağlayacak. Aynı zamanda, karşılıklı ilişkilerden mevcut turizm potansiyelinden etkili kullanmakla turizm sektörünün katılımcıları arasında işbirliğinin gelişmesine ve Azerbaycan turizm hizmetleri için kalitenin yükseltilmesini sağlayacak. Stratejik yol haritası öngörülen süre zarfında turizm sektörünün gelişiminin desteklenmesi, uluslararası ve ulusal pazarlarda yüksek kaliteli ve rekabete dayalı turizm hizmetlerinin sağlanması, ulusal değerlere uygun turizm deneyiminin formallaştırılması, çağdaş fikir ve yeniliklere dayanan yeni yatırım projelerinin teşvik edilmesi ve turizmin gelişimi ile alakadar kurumların karşılıklı iş birliği gibi tedbirleri kendinde içermektedir.

Son yılların statistik verilerine göre, turizm Azerbaycanda her zaman gelişen sektörlerden biri olmuştur. Son beş yılda Azerbaycanda turizm sektöründe hizmet sunan girişimcilerin ve turizm maksadıyla gelen yabancı ülke vatandaşlarının sayısında uygun olarak 4,5 ve 8,5 yüzdelerle ortayılılık sabit yükseliş seyr edilmiştir. Şu anda turizm sektörünün ülke için GSYH da ve istihdamda doğrudan payı uygun olarak 4.5 ve 3.3 yüzde oluşturuyor. Bakı şehri ulusal düzeyde tanınan turizm alanları ile iş ve dinlenmeyi üstün kılan turistleri çeke bilme bakımından her zaman turizm sektörünün gelişmesine önemli katkı sağlamıştır. Çok sayılı turizm altsektörlerinin gelişmesi ise, ek olarak, bölgesel turizmin gelişmesine de katkı sağlamıştır. Analizler bunu gösterirki, komşu ülkelerden daha çok turist çekmekle, yanı sıra küresel düzeyde daha çok telebin olduğu ülkeler için uzmanlaşmış turizm alanına dönüştürmekle Azerbaycanın her iki alan için avantajı daha fazla artırılabilir.

Mevcut fırsat ve potansiyeli etkili kullanmakla Azerbaycan 2025. yıla kadar hem bölgede, hemde diğer dünya ülkeleri arasında çekici turizm mekanlarından birine dönüşecektir. 2025. yıldan sonraki devr için perspektif ise Azerbaycanı dünyada turistlerin en çok ziyaret ettiği 20 turizm mekanından birine çevirmektir, mevcut turizm kaynaklarını etkili kullanarak göstergelerin maksimuma ulaşmasını sağlamaktır. Belirtilen hedeflere ulaşmak için hava iletişiminin ve ulaşılabilirliğinin artırılması, çoksayılı turizm çeşitleri için fiziki ve sosyal altyapının vb. iyileştirilmesi, ulusal değerlerin uluslararası dünyada iyi tanıtımı büyük önem taşıyor.

Doğrudan yabancı yatırımcıların yardımıyla turizm sektöründe faaliyetde bulunan küçük ve orta girişimcilik özneleri bu büyümenin arkasındaki itici güç olacaktır. Kalkınma süreçleri çevresel sürdürülebilirlik ilkelerine

dayanarak, Azerbaycanda köylerin ve genel olarak bölgelerin gelişmesinde önemli bir bileşen haline gelecektir.

Bu sektör için uzun süreli perspektife ulaşmak için 2020. yılıadək olan zaman için ÷lke için turizm sektöründe dört önemli hedef tespit edilmiştir. Hedef bir, Bakünün turizm potansiyelini tam kullanmaktır. Şu anda Bakü şehri daha iyi gelişim yapmış altyapıya sahip olmakla, çok sayılı yabancı turistlerin ilgisini çekmiştir. Bu yönde tespit edilmiş dört öncelik Azerbaycanın bu perspektife ulaşmasına izin verecektir. Potansiyeli daha faydalı kullanmak maksadıyla özel yönetim mekanizmasının yaratılması, farkındalığın daha da artırılması, turist hizmet paketlerinin yenilenmesi, farklı turizm faaliyet çeşitlerinin faydalı tebliği ve turizm altyapısının hedefli bir biçimde gelişimi amaçlanmıştır. Hedef iki, ulusal düzeyde daha iyi yönetimin oluşumu, turizm rekreasyon alanlarının yaratılması, mevsimlik turizmin giderilmesi için bölgesel düzeyde turizm altyapısının gelişimi, hava iletişiminin iyileştirilmesi, viza prosedürlerinin sadeleştirilmesi de dahil olmakla, turizm sektörünün gelişimi için ÷lke genelinde uygun bir ortam yaratılmasıdır. Hedef üç, bölgesel turizm inisiyatiflerini uygulayarak Azerbaycanda turizmi geliştirmektir. Şöyle ki, daha iyi entegrasyon olunmuş turizm sektörüne sahip olmak için sağlık, kış ve ekoturizm gibi turizm çeşitlerinin gelişmesine para yatırımı uygulanacak. Hedef dört, turizm alanında eğitim programlarına yatırım yapılmasını gerçekleştirmekten ve turistlerin memnuniyetini artırmak için standardizasyon ve sertifikalandırma sistemini mükemmelleştirmekten oluşmaktadır.

2020. yılıadək olan devr için tanımlanmış hedeflerin gerçekleştirilmesi sonucunda Azerbaycan`da 2020`de gerçek GSYH`nın doğrudan 293 milyon ve dolaylı 172 milyon manata kadar artacağı, toplam 35 bin

olmakla doğrudan turizm sektöründe 25 bin iş yerinin yaratılması tahmin edilir. Etkinin gerçekleştirilmesi devlet-özel kaynakları hesabına 350 milyon manat hacminde yatırım yapılmasını talep eder. Turizm sektöründe belirtilen ana girişimler Azerbaycan Cumhuriyetinin Kültür ve Turizm bakanlığı tarafından kordine edilecektir.

Tablo 5. Stratejik Yol Haritası Kapsamında Yapılacak İşler

Üzere Beklenen Sonuçlar

No	Önceliğin adı	GSYH-a etkisi(milyon manatla,2020)	İstihdam(tam zamanlı çalışanlar,2020)	Yatırım miktarı(milyon manatla)
1.1.	Ulusal Turizm Propagandası Bürosunun yaratılması ve ilk olarak Bakü kentinde sağlanması	10	-	-
1.2.	Bakü kentinde çekici turistik yerler hakkında bilgi ve turistik hizmet paketlerinin yenilenmesi	50	8500	15
1.3.	Bakü kentinde propaganda tedbirlerinin geçirilmesi	230	16000	100
1.4.	Bakü kentinde turizm altyapısının ve uygun fiyatlı otel ve çekici turizm alanlarının geliştirilmesi	70	6200	100

2.4	Viza izni süreçlerinin ve sınır geçişleri prosedürlerinin basitleştirilmesi ve hızlandırılması	30	-	-
2.5.	Temel talep pazarları ile hava iletişiminin iyileştirilmesi	30	-	-
2.6.	Sağlık turizmi için talebin yeniden şekillendirilmesi	5	150	15
3.2.	Kış turizminin gelişmesinin desteklenmesi	20	300	15
3.3.	Medeni turizm güzergahlarının yaratılması	20	3700	95
4.1.	Turizm alanında eğitim programlarına yatırım yapılması	-	150	10

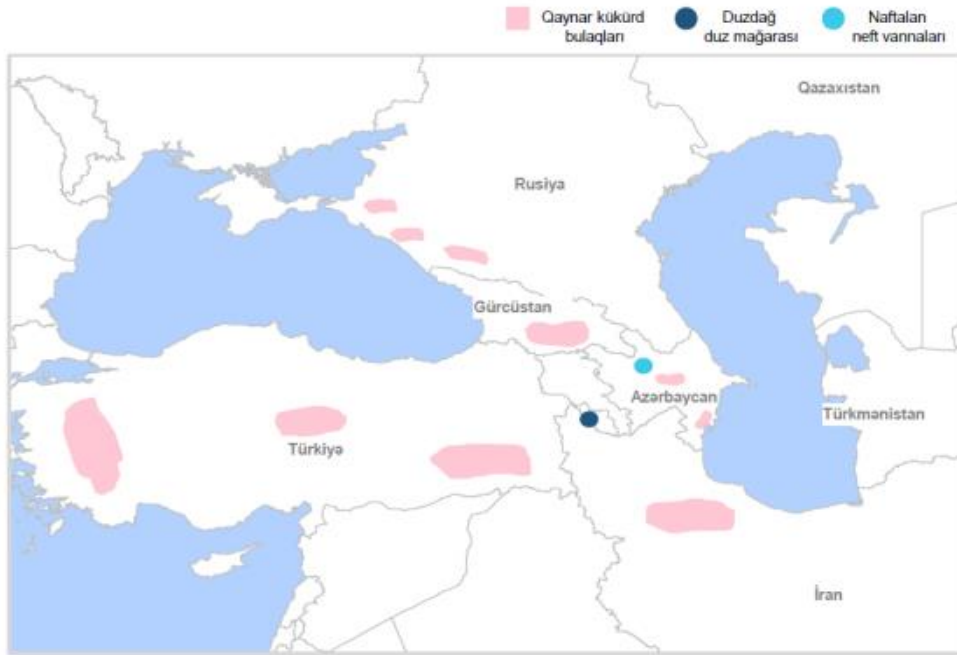
Not 1. Bu tabloda sadece 2020. yılda gerçek GSYH-da 10 milyon manatdan çok yükselme ve ya 100-den çok iş yerinin açılmasına ortam sağlayan öncelikler gösterilmiştir. Diğer önceliklerin amaçlanan sonuçlara ulaşmak için destekleyici rolü var.

Not 2. Bu rakamlar önceliklerin etkileri hakkında net bir fikir yaratmak amacıyla verilmiştir. Olayların uygulanması sırasında önceliklerin her birinde kapsamlı analizler ve sayıların belirtilmesi gereklidir.

3.2 STRATEJİK YOL HARİTASI KAPSAMINDA SAĞLIK TURİZMİNİN DEĞERLENDİRMESİ

Esaslandırma

Uluslararası düzeyde sağlık turizmine talep gitdikçe artmaktadır. Bu turizm çeşiti mekanları tedavi ile yanı sıra, özel hizmet ve güzellik yönümlü diğer hizmetler de sunar. Genellikle sağlık için seyahat eden turistler daha çok hafta sonları ve diğer zamanlarda ülke kapsamında ve ya yabancı ülkelerde özel sağlık dersleri geçmeye ve ya farklı tabii yöntemlerle tedaviler almayı tercih ederler.

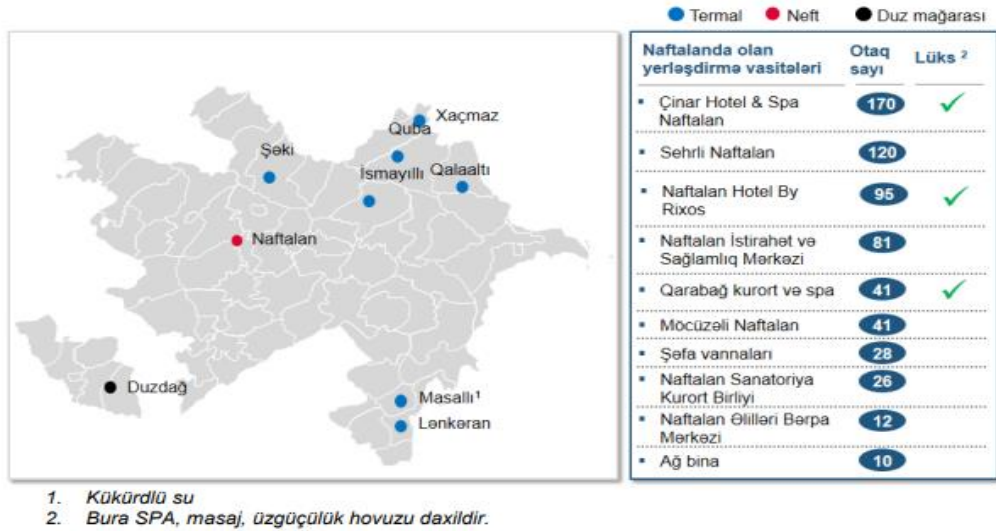

Şekil 2. Bölge ülkeleri için mevcut sağlık turizmi fırsatlarının haritası

Otel ve tatil işletmeleride dahil olmakla, onlayn kaynaklara dayalı tahmini hesaplanmıştır.

Turistlerin sağlık maksadıyla kabul gördükleri Naftalan petrol banyoları Rusya, Kazakistan, ve diğer BDT ülkelerinden olan turistler için özellikle benzersiz sağlık turizmi mekanıdır. Son yıllarda sağlık turizmi alanlarının,

doğal yolla tedavi sanatoryumlarının yenilenmesi yönünde bir dizi tedbirler görülmüştür. 2010. yılda Naftalan şehrindeki ve 2013. yılda Şabran ilçesindeki birkaç sanatoryumların spa ve sağlık merkezi gibi yeniden onarımı buna örnek ola bilir. Ancak Naftalan'ın mevcut tüm sağlık kompleksleri spa, masaj ve su eğlence parkı altyapısı şeklinde lüks işlevlerle henüz tam modernleşmemiştir. Naftalanın ve doğal tedavi kaynaklarının Avrupa ve diğer bölge ülkelerinden olan turistler için çekiciliğini yükseltmek maksadıyla bu ürünlere uluslararası düzeyde ilgili sertifikanın alınmasına ve uluslararası SPA dernekleriyle işbirliği yapılmasına ihtiyaç vardır. Buna rağmen, Naftalan petrolü ve diğer tedavi için önemli olan doğal kaynaklar Azerbaycanın sağlık turizminin olanaklarından yararlanmak için önemli potansiyeldir. Buna bağlı olarak, 2020. yılına kadar sağlık turizmi için Naftalan petrolünden, aynı zamanda Duzdağın doğal kaynaklarından kullanım önceliğe geçecektir.

Şekil 3. Azerbaycanın esas sağlık alanları

Yapılması planlanan faaliyetler:

Tedbir 1. Sağlık turizmi için 2017-2020. yılları kapsayan faaliyet planının hazırlanması

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 2017-2020. yıllar için sağlık turizminin gelişimine yönelik faaliyet planı hazırlanacaktır. Bu plana, yanı sıra 2020. yıldan sonra sağlık turizminin gelişmesine katkı sağlamak maksadıyla Qbl, şabran, Masallı, Lnkran ilçeleri gibi, diğer alanların mevcut doğal kaynaklarından yararlanmak maksadıyla uzun vadeli planlar da eklenektir.

Tedbir 2. Naftalan petrolü kapsamında mevcut ve yeni sağlık ürünlerinin teşviki

Naftalan petrolü kapsamında sağlık ürünlerinin hazırlanması için uygun tedbirler görülecektir. şöyle ki, Turizm konseyi tarafından Naftalan petrolünü kullanarak oluşturulacak yeni kosmetik ürünlerin çeşitlerini tespit etmek için alimlerden ve diğer ilgili uzmanlardan oluşan Naftalan petrol-araştırma grubu oluşturulacaktır. Daha sonra, şimdi üretilen ürünleri de kapsamakla, farklı ürün gruplarının yaratılması ve onların alaka düzeyine göre tanıtılması işine katılan şirketlerin nerileri ve faaliyetleri desteklenecektir. Uluslararası enstitülerden Naftalan petrolünün tedavi önemini onaylayan sertifikanın alınması sağlanacaktır. Hem yeni, hem de mevcut ürünlerin üretiminin gerçekleştirilmesine ve genişletilmesine özel sektörün de çekilmesi maksadıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından farklı kampanya mekanizmalarıyla bağlı öneriler hazırlanacaktır. Kültür ve Turizm Bakanlığı bu çeşit rnlerin Azerbaycandakı ve uluslararası sağlık merkezlerindeki turizm mekanları arasında dağıtılmasının sağlanması yönünde pratik adımlar atacaktır. şöyle ki, hem yabancı, hem de yerli turistleri çekmek maksadıyla belirli pazarlama önlemleri alarak, Naftalan petrolünün yanı sıra birkaç ücretsiz

güzellik ürünü örneği ile masaj ve SPA tedavisiyle ilgilenen turistlere Baküden Naftalana teşvikli geziler önerilecektir. Ülkenin turizm mekanları hakkında bilgi düzeyini yükseltmek maksadıyla bu çeşit ürünlerin üzerinde Azerbaycan kültürüne ve özel çekici turizm mekanlarına ait küçük resimlerin de eklenmesi amaçlanmıştır. Ürünlerin Azerbaycandaki diğer sağlık tesislerine de satışına destek verilmesine ve Naftalanda kısa zamanlı (üç gün ve ya daha az) sağlık turlarının organize edilmesine ortam yaratılacaktır. Aynı zamanda, Naftalan ve Duzdağa ait yatırım, turizm talepleri ve kozmetik ürünlerle bağlı bilgiler online platformlarda sürekli yenilenecektir.

Tedbir 3. Galaaltı, Naftalan ve Duzdağdaki mevcut yerleşim alternatiflerinde, sağlık hizmeti sunan tesislerde ve turistler için diğer çekici yerlerde onarım ve yeniden yapılanma işlerinin yapılması.

Galaaltı, naftalan ve Duzdağda restoran, kafe ve eğlence hizmetleri gibi turistler için çekici yerlerde ve sağlık tesislerinde, mevcut yerleştirme alternatiflerinde yenilikler yapmak için tedbirler planının oluşturulması maksadıyla Turizm Konseyi tarafından tüm ilgili taraflarla görüşmeler organize edilecektir. Görüşmelerin sonucuna uygun olarak yerli ve yabancı yatırım yapılması için gerekli ortam yaratılacaktır.

Tedbir 4. Bakü ve Naftalan arasında hızlı ve kaliteli otobüs ve tren hizmetlerine başlanması

Yolcuların güvenliğinin ve konforunun sağlanması maksadıyla Baküden Naftalana kadar otomobil, tren ve otobüs iletişimi güçlendirilecektir. Şöyle ki, Bakü ile Naftalan arasında hızlı ve kaliteli otobüs ve tren hizmetlerine başlamak için ilgili devlet tesisleri arasında Turizm Konseyinin yardımıyla işbirliği ilişkileri kurulacaktır. Seyahat

ajanslarının yardımıyla uygun koordinasyon kurulmakla ulaşım araçları için biletlerin otellerde önerilen sağlık tedavi paketleri ile birlikte satışı gerçekleşecektir. Büro tarafından farklı çeşit broşürler basılmakla, turizm bilgi merkezleri, yerli kanallar ve turizm ajansları aracılığıyla haftiçi ve haftasonu sağlık turizminin ve ulaşım alternatiflerinin sunumu yapılacaktır.

3.3 METODOLOJİ

3.3.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Azerbaycanın stratejik yol haritasında yer alan sağlık turizmi için karşıya koyulan hedeflerin ne kadarının yerine yetirildiğini tespit etmektir.

3.3.2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma kapsamında mulakat yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi yapılarak stratejik yol haritası araştırılmıştır. Sağlık turizmi ile ilgili hedefler baz alınarak Azerbaycan devlet Turizm Agentliyinde yöneticilerle mulakat yapılmıştır.

3.3.3. Araştırmanın Bulguları

Azerbaycan Devlet Turizm Agentliyi yöneticiler il ile mülakat yapılmış ve mülakatın soruları ve cevaplar aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 6: Mülakat Sonuçları

Mülakat soruları	Yetkili Kurum	Gerçekleşeceği Yıl	Cevaplar
Sağlık turizmi için 2017-2020 yılları kapsayan faaliyet planının hazırlanması	Kültür ve Turizm Bakanlığı	2017	Hayır
Naftalan petrolü kapsamında mevcut ve yeni sağlık ürünlerinin teşviki	Kültür ve Turizm Bakanlığı	2019	Hayır
Galaaltı, Naftalan ve Duzdağda sağlık hizmeti sunan tesislerde onarım ve yeniden yapılandırma işlerinin yürütülmesi	Ekonomi Bakanlığı	2020	Hayır
Bakü ve Naftalan arasında hızlı ve kaliteli otobüs ve tren hizmetine başlanması	Ulaşım Bakanlığı	2018	Hayır

Soru 1. Sağlık turizmi için 2017-2020 yılları kapsayan faaliyet planının hazırlanması tamamlanmıştır?

2017. yılda bitirilmeli olan faaliyet planı şimdiye kadar tamamlanmamıştır. Dsiplinli çalışma sonucunda şimdiye kadar hazırlana bilirdi. Faaliyet planın hazırlanması için bir taraf bu planı hazırlayarak diğer devlet kurumlarına göndermeli ve onlarda planı inceleyerek onay vermelidirler. Onaydan sonra bu faaliyet planı kurumun alacağı yolu belirler. Geçen zaman zarfında bu çalışmaların hiç biri yapılmamıştır. Ama faaliyet planı içinde ola bilecek hedefler kurumlar arasında görüşler geçirilerek tespit edilmiştir ve prensip olarak ortak noktaya gelinmiştir fakat resmi ve yazılı olarak hiç bir faaliyet görülmemiştir. Bunun yerine Turizm agentliyi isminde kurum yaratılmıştır. Kurum yarandıktan sonra sekiz ay yapısal prosedürler gerçekleştirmiştir. Sonraki devrde sağlık turizmi ile ilgili ürünlerin gelişimi için sağlık turizmi ile bağlı olarak yönetici faaliyete başlamıştır. Bizlerin yanaşması stratejik yol haritasında karşıya konulan hedeflere ulaşmak için daha çok ürün esaslı, turizm ürünleri ağırlıklı işler yürütüyoruz. Bu işlerden biri de Naftalandır. Stratejik yol haritasında yer alıp almamasından bakılmaksızın Naftalan bizim için önemli bir ürün kaynağıdır.

Soru 2. Naftalan petrolü kapsamında mevcut ve yeni ürünlerin teşviki gerçekleştirilmiştir?

Mevcut ve yeni ürünlerin teşviki gerçekleştirilmemiştir. Naftalan petrolünün araştırılarak yeni ürünler bulunması son olarak Sovyetler Birliği devrinde yapılmıştır. Günümüzde gelişmiş laboratuarlarda ve gelişmiş araçlarla Naftalan petrolü araştırılmamıştır. Naftalan petrolünün standartlara uygun olup olmadığını kimse bilemez. Naftalan petrolünü kullanmak için resmi belge bile yok. Nasıl kullanılmasına

yönelik bir klavuz yazılmamıştır. Ancak geçmişten günümüze dayanan eski yöntemlerle kullanılmaktadır. Bu yöntemlerin doğru olduğuna kimse garanti veremez. Belki bazı hastalıklı kişiler vardırki onlara Naftalan petrol banyolarını kullanmak zararlıdır ve kullanılsa daha kötü sonuçlar yaratacaktır. Ve ya daha verimli kullanarak şimdikinden daha çok kişinin tedavisine yardımcı ola bilecek potansiyeli vardır. Bunların hiç birisi kapsamlı bir araştırma yapılmadan bilinemez. Araştırma yapmak için yabancı uzmanlar çağırılmalı yerli ve gelişmiş yabancı laboratuvarlarda Naftalan petrolü incelenmelidir. Buna ek olarak faaliyet planının en önemli işlerinden biri Naftalan petrolüne patent alınması olmalıdır. Bu işlemin tamamlanmasının ne kadar sürdüğüyle ilgili çalışmalar başlatılmıştır.

Soru 3. Galaaltı, Naftalan ve Duzdağda sağlık hizmeti sunan tesislerde onarım ve yeniden yapılandırma işlerinin yürütülmesine başlanılmıştır?

Hayır başlanılmamıştır. Bizim devlet kurumu olarak özel tesislere müdahale etmek gibi bir iznimiz yok. Devlet bunu yapamaz. Devletin herhangi bir iş için ayırdığı para kısmı vardır ki, bu para ancak esaslandırmalar sunularak alına bilir. Devletin sonuç alamadığı bir işe para yatırmayı yani özel sektöre gereksizdir. O alanlarda ki tesislerin cohu özel oldukları için bu gerçekleştirilemez.

Soru 4. Bakü ve Naftalan arasında hızlı ve kaliteli otobüs ve tren hizmeti sağlanılmalıydı 2018 yılına kadar. Bu gerçekleşti mi?

Bakü ve Gence şehirleri arasında hızlı tren hatdı kurulmuştur. Goran ilçesinde inerek oradan Naftalana ulaşmak mümkün. Naftalan “İcra

Hakimiyeti” ile ulaşımı Goran ilçesinden kolaylaştırmak için görülecek tedbirler hakkında görüşler geçirilmiştir. Sağlık turizmine insanlar ihtiyaç duydukları için geliyorlar. Hizmet kötü olsada onlar buna rağmen gelecektir. Naftalanda turizmi geliştirmek için alternatif turizm faaliyetlerini geliştirmek gereklidir. Biz otellerle iletişime geçerek Naftalanda eğlence turizmi için yeni ürün yaratmayı planlıyoruz. Alt yapıyla bağlı olarak Naftalan resmi yönetimi ile anlaşmalar yapmayı düşünüyoruz. Gorandan Naftalana devletin ulaşım araçları oldukça demodedir. Biz bunları raporumuza eklemiştir. Çok kısa zamanda sunacağımız raporda bunları yönetime bildireceğiz.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Turizm dünya genelinde hızla büyüyen ve ülke ekonomisine büyük katkıda bulunan sektörlerden birisidir. Her ülke turizm olayından faydalanarak kendisine buradan pay sağlamağa çalışıyor. Buda beraberinde ülkeler arasında rekabet faktörünü daha etkin kılıyor. Bu zorlu rekabette ülkeler turizmde pay sahibi olmak için, potansiyellerini yükseltmek, yeni turizm çeşiti yaratmak, ülkede turizmin eksik yönlerini kapatmak gibi çeşitli zorluklardan geçmektedirler.

Azerbaycan'da ülke olarak turizm olayından faydalanmak için son yıllarda bir çok çabalar göstermiştir. Bunlardan en önemlisi turizm ve beraberinde ekonomiye katkı sağlayacak bir çok sektörlerin gelişimi için yaratılan stratejik yol haritasıdır. Stratejik yol haritasında, Azerbaycan turizminin karşılaştığı sorunlardan yola çıkılarak, gelecekte ülke olarak yapmalı olduğumuz faaliyetleri ve bu faaliyetleri tamamlamak için verilen süreyi kapsamaktadır. Bu çalışmada dört strateji hedeften üçüncü olan “yerli ve bölgesel turistler için bölgesel turizm çeşitlerinin geliştirilmesi” ve bu hedefte bulunan “sağlık turizmi için talebin yeniden oluşturulması” önceliği araştırılmıştır. Bu öncelikte Azerbaycanın sağlık turizminin potansiyelini değerlendirmek, sorunları gidermek, turist memnuniyeti yaratmak, ve yeni ürünler geliştirmek için hedefler belirlenmiştir. Bu hedeflerin en son olanı 2020. yılına kadar tamamen tamamlanmalı. Bu hedefler, sağlık turizmi için 2017-2020 yılları kapsayan faaliyet planının hazırlanması(bitirme yılı 2017), Naftalan petrolü kapsamında mevcut ve yeni sağlık ürünlerinin teşviki (bitirme yılı 2019), Galaaltı, Naftalan ve Duzdağda sağlık hizmeti sunan tesislerde onarım ve yeniden yapılandırma işlerinin yürütülmesi (bitirme yılı 2020) ve son olarak Bakü ile Naftalan arasında hızlı ve kaliteli otobüs ve tren hizmetine başlanılmasıdır (bitirme

yılı 2018). Geçen süre zarfında bu hedeflerin hic birine ulaşılmamıştır. İlgili kurum yöneticileri ile yapılan mulakatda bu işlerin yapılmamasına sebep olarak, stratejik yol haritasındaki zamanın kısıtlı olduğunu, bu kadar zamanda tüm bunların yapılmasının imkansız olduğunu, bu sürede yapılması mümkün olsa bile Azerbaycanın gelişim düzeyinin buna uygun olmadığını ve zamanı belirlerken bu gibi faktörlerin dikkate alınmadığını belirtmiştir. Daha sonra ek olarak devletin bunları yapmak için yeterli sermaye ayırmadığını da mulakat sırasında söylemiştir.

Tüm bunların sonucu olarak ülkemize sağlık için gelen turistler hala iyi bir hizmet görmemekte ve gelen turistler ülkemize bir daha gelmemek için haklı nedenlerle karşılaşmaktadır. Oysaki iyi bir strateji yürüterek ve içinde profesyonel olan yöneticilerden yararlanarak, yüksek potansiyeli olan ve dünyada nadir bulunan sağlık turizmi alanlarından ülke ekonomisine büyük katkı sağlamak mümkün. Ancak ne yazık ki ülkemiz bu avantajını dezavantaja çevirmiş ve bu halada böyle devam etmektedir.

Bu durumu düzeltmek için, stratejik yol haritasında olduğu gibi hedefler belirlenmelidir. Belirlenen bu hedefler yazı olarak değil yapılması gereken bir öncelik olarak görülmelidir. Belirlenen tarihte sorumlu kurum tarafından yapmalı olduğu işler talep edilmeli aksi takdirde kurum yöneticilerinin işine son verilmelidir. İlgili kurum yöneticileri turizm eğitimi görmüş bireylerden oluşmalıdır. İşlerinde uygunsuzluk, yolsuzluk yapmamaları için sıklıkla denetilmelidirler. Ulaşım kolaylaştırılmalı ve turistlerle iletişimde olan her kurum çalışanına seminerler verilmelidir. Ulaşım kolaylaştırılmalı ve modern araçlar kullanılmalıdır. Alt yapı sistemi iyileştirilmelidir. Sağlık tesisleri onarılmalı ve uluslararası standartlara ayak uydurmalıdır. Devlet tüm bunların yapılması için ülke turizminin gelişmesi yolunda yatırım yapmalıdır.

KAYNAKÇA

a. Kitaplar

AHİPAŞOĞLU, Suavi ve ÇELTEK, Evrim, (2006), Sürdürülebilir Kırsal Turizm. (1. Baskı) Ankara: Gazi Kitapevi.

AKAT, Ömer, (2000), Pazarlama Ağırlıklı Turizm İşletmeciliği. (2. Baskı). Bursa: Ekin Kitapevi.

ALBAYRAK, Aslı, (2013), Alternatif Turizm. Ankara: Detay Yayıncılık.

AVCIKURT, Cevdet, (2003), Turizm sosyolojisi. (1. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.

AYDIN, Dursun, (2008), Türkiye’de Sağlık Turizmi ve Ortadoğu’daki Yeri, Sağlık Turizmi Bülteni,

GETZ, Donald, (1997), Event Management&Event Tourism. New York: Cognizant Communication Corporation.

GOLDBLATT, Joe, (2000), "A Future for Event Management: The Analysis of Major Trends Impacting the Emerging Profession" Research and Education, Australian Centre for Event Management, School of Leisure, Sport and Tourism, University of Technology, Sydney, 2-9.

KOZAK, Meryem. ve BAHÇE, Akoğlan, (2012), Özel İlgi Turizm. (2. b.) Detay Yayıncılık: Ankara.

OKTAYER, Nagihan ve SUSAM, Nazan ve ÇAK, Murat, (2007), Türkiye’de Turizm Ekonomisi, Elma Basım, (1.Baskı). İstanbul.

SAĞLIK BAKANLIĞI, (2010). “2010 Faaliyet Raporu ve 2011 Çalışma Planı”, Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü (Sağlık Turizmi Birimi), Ankara

TENGİLİMOĞLU, Dilaver, (2013), Sağlık Turizmi, Siyasal Kitabevi, Ankara

b. Tezler

ALBAYRAK, Aslı, (2011), Tüketicilerin Alternatif Turizm Türlerini Satın Alma Davranışlarını Etkileyen Faktörler, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Aile Ekonomisi ve Beslenme Anabilim dalı Doktora Tezi, Ankara

ARINÇ, (2002), Selçuk'ta kültür turizmi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

ASLAN, Zeynep, (1996), Ege Bölgesi'ne Yönelik Termal Turizm Talebinin Analizi ve Termal Turizm İşletme Modeli, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir

DÖKME, Sema, (2016), Sağlık Turizmi Açısından Adana İlinin İncelenmesi ve Sağlık Çalışanlarının Medikal Turizm Faaliyetlerine Bakış Açısı: Bir Hastane Örneği, Kahramanmaraş Sutçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş

KİREMİT, Aysun, Şebnem, (2008), Turizmin Gelişiminde Bir Alternatif Olarak Medikal Turizm: Bir Sağlık Kuruluşunda Araştırma, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara,

ONGUN, Burcu, (2013), Turizm ve Sağlık Turizmi (Denizli Örneği), Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

SEKİRGEN, E. (1998). Erciyes dağında turizm faaliyetleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

TUBAN, Berkan, (2019), Bir Alternatif Turizm Türü Olarak Yamaç Paraşütü: Uçmaktare Üzerine Bir Çalışma, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi

c. Makaleler

BEKTAŞ, Gülfer, (2012), "Sağlık Turizmi ve Uluslararası Hastalar İçin Türkiye Pazarı", Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 3(3), s.157-163

BOZOĞLU, Ergün, NAHARCI, İlkin, (2009) Ayrıntılı Geriatrik Değerlendirme, 8. Ulusal Geriatri Kongresi 29 Ekim-1 Kasım Fethiye, Muğla

BURTON, Frost, (1998), Can ekotourism objectives be achieved?, Annals of Tourism Research, 25(3). 752-286.

CAFFYN, Alison, and LUTZ, Jane, (1999), Developing the heritage tourism product in multiethnic cities. Tourism Management, 20(2). 213-221

CROPMTON, John,L ve McKAY, Stacey,L, (1997), Motives of visitors Attending Festival Event, Annals of tourism Research, 24(2) 425-439.

GONZALES, A., BRENZEL, L. and SANCHO, J., (2001), "Health Tourism and Related Services: Caribbean Development and International Trade",.Final.Report

İÇÖZ, Onur, (2009), "Sağlık Turizmi Kapsamında Medikal (Tıbbi) Turizm ve Türkiye'nin Olanakları", Journal of Yaşar University, 4(14), ss. 2257-2279

İSLAMOĞLU, İzzet, İMAMOĞLU, ALİ ve ÇAVUŞOĞLU, Gül, (2014),“Verçenik Yaylası'nın Alternatif Turizmi ve Rekreatif Faaliyetlerinin Belirlenmesi”. International Journal of Science Culture and Sport, 2: 271-282.

KERVANKIRAN, İsmail ve ERYILMAZ, Adile, Gül, (2014), “Isparta İli Milli Parklarının Rekreatif Faaliyetlerde Kullanımı”. Marmara Coğrafya Dergisi, 29: 81-110

MERİÇ, Sağbetullah, ve BOZKURT, Öznur, (2017). “Van Gölü'nün Rekreatif Turizm Potansiyelinin SWOT Analizi İle Değerlendirilmesi”. Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3(1): 154-167.

ÖZTÜRK, Yüksel, ve YAZICIOĞLU, İrfan, (2002). Gelişmekte olan ülkeler için alternatif turizm faaliyetleri üzerine teorik bir çalışma, Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi.

ŞİMŞEK, Şakir, (1991), “Türkiye'deki Termal Kaynakların Potansiyeli ve Genel Özellikleri”, Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi, C. 2, S. 3,

ÜLKER, İsmet, (1999), Dağ turizmi planlama yöntemleri: Yüksek dağlarımız, kayak merkezlerimiz. Ankara: T.C. Turizm Bakanlığı Yayınları.

YEŞİLTAŞ, Murat ve ÖZTÜRK, İlker, (2008). Bölgesel Kalkınma Çerçevesinde Alternatif Turizm Faaliyetlerine Yönelik Bir

Değerlendirme: Sivas Örneği, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 9, Sayı 1, 2008, Sivas.

YILDIZ, Zafer, ve KALAĞAN, Gökhan, (2005). Alternatif turizm kavramı ve çevresel etkileri. Yerel Siyaset Dergisi.